

# Maria Babnis

---

## Kaszubi w literaturze niemieckojęzycznej XIX i XX wieku

---

Acta Cassubiana 2, 133-192

---

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Maria Babnis

## **Kaszubi w literaturze niemieckojęzycznej XIX i XX wieku**

Podstawowym problemem przy opracowywaniu bibliografii kaszubskiej jest określenie pojęcia „kaszubska”, od którego zależy dobór literatury. W piśmiennictwie często identyfikuje się pojęcie „kaszubski” z pojęciem „pomorski”. Płynna granica między nimi powoduje, że w dotychczasowych zestawieniach bibliograficznych zamieszczano literaturę dotyczącą problematyki pomorskiej bardzo nieraz odległej od zagadnień kaszubskich, a nawet kaszubsko-pomorskich. Załączone do niniejszego artykułu zestawienie jest pierwszą próbą oddzielenia problematyki kaszubskiej od pomorskiej, co może wpłynąć na uściślenie badań nad kaszubszczyzną. W niniejszym opracowaniu zakres tego pojęcia obejmuje: pochodzenie nazwy „Kaszuby”, rodowód ludności kaszubskiej, jej zasięg terytorialny w przeszłości i obecnie, historię, język, etnografię, historiografię, literaturę kaszubską, piśmiennictwo dotyczące literatury kaszubskiej, krajoznawstwo, problematykę społeczno-polityczną i publicystykę. Takie zawężenie tematyki jest niezbędne, ponieważ umożliwi wyeliminowanie piśmiennictwa, które nie dotyczy wprost kaszubszczyzny. Należy podkreślić, że w badaniach niemieckich bardzo często opracowania de facto dotyczące problematyki kaszubskiej nie zawierają takich odniesień ani w założeniach badawczych, ani w konkluzjach. W takiej sytuacji jako kryterium zaliczenia konkretnej pracy do literatury kaszubskiej przyjęto terytorium i problematykę badawczą. Inaczej mówiąc, jeżeli np. praca dotyczy rybaków helskich i ich organizacji, to

mimo że publikacja nie zawiera żadnych odniesień do Kaszubów, zostaje zaliczona do piśmiennictwa kaszubskiego. Zasadę tę przyjęto jako regułę dla całej problematyki kaszubskiej. Trzeba tu bowiem zwrócić uwagę na to, że w opracowaniach niemieckich dotyczących terenów uznawanych przez polską historiografię za kaszubskie, nie dostrzegana jest ich „kaszubskość”, jakkolwiek wynika ona wyraźnie z tekstu i niekiedy dopiero podpisy pod ilustracjami informują, że jest to np. ludność kaszubska lub dom kaszubski. Bywa też sytuacja odwrotna, tzn. z tytułu lub założeń opracowania wynika, że dotyczy ono problematyki kaszubskiej, podczas gdy w rzeczywistości nie ma z nią nic wspólnego.

Jeżeli chodzi o problem pochodzenia (rodowodu) Kaszubów, to uwzględniono tu w niewielkim zakresie publikacje dotyczące Wendów oraz wszystkie, do jakich udało się dotrzeć, na temat Słowińców. Wybiórczość literatury „wendyjskiej” wynika stąd, że dotychczasowy stan badań uniemożliwia danie jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, czy Wendów można zaliczyć do protoplastów Kaszubów. W niniejszej publikacji zamieszczono przede wszystkim opracowania ogólne dotyczące religii i obyczajów Wendów, licząc na to, że analiza tych prac i ewentualne nowe źródła zainicjują badania nad tym problemem, które, być może, doprowadzą do konkretnych wniosków.

Uwzględnione piśmiennictwo opracowane na podstawie bibliografii polskich i obcych dostępnych w bibliotekach polskich zamyka się w przedziale czasowym XIX – XX wieku. Zamieszczono w nim także kilka powszechnie znanych publikacji z XVIII wieku. Należy dodać, że nie jest to rejestr kompletny i będzie uzupełniany w miarę dalszych poszukiwań. Z tego powodu załączona bibliografia nosi tytuł *Materiały do niemieckojęzycznej bibliografii kaszubskiej*. Dodać należy, że pojęcie „niemieckojęzyczna” oznacza uwzględnienie publikacji w języku niemieckim bez względu na narodowość autora. Przyjęcie formalnego kryterium językowego umożliwiło uproszczenie poszukiwań bibliograficznych.

Nie uwzględniono w niniejszym zestawieniu bibliograficznym źródeł pochodzących z XV – XVIII wieku, ponieważ wstępna ich penetracja wykazała, że istnieją nader interesujące materiały z tego okresu dotyczące problematyki kaszubsko-słowińskiej, które wymagają dokładniejszych badań.

Opracowanie niemieckojęzycznej bibliografii kaszubskiej musi być powiązane z badaniami piśmiennictwa i badaniami historiograficznymi. Formalne zaliczanie publikacji do obszaru literatury kaszubskiej tylko na podstawie tytułu, bez analizy treściowej, może doprowadzić do błędnych ustaleń. Sądzę, że ta uwaga powinna odnosić się także do polskojęzycznej bibliografii kaszubskiej.

Sporządzona bibliografia liczy 467 tytułów, z czego około 60% zostało sprawdzonych z autopsji. Te pozycje, które opisane zostały na podstawie tylko jednego źródła bibliograficznego, niekiedy zawierające luki, np. brak stron lub inne niedokładne dane, albo co do których istnieją wątpliwości, czy rzeczywiście zawierają problematykę kaszubską, zostały oznaczone asteryksem (gwiazdka). Stan liczbowy bibliografii w przedziałach wiekowych przedstawia się następująco:

wiek XVIII	8 pozycji
wiek XIX	77 pozycji
wiek XX	382 pozycje.

W liczbie tej mieści się 368 artykułów w czasopismach i pracach zbiorowych, 97 książek i broszur oraz 3 czasopisma. Prace autorów niemieckich obejmują 149 pozycji. Jeżeli chodzi o tematykę omawianych publikacji, to przedstawia je poniższe zestawienie:

zagadnienia językowe	163 pozycje
teksty kaszubskie (w tym także podania, przysłowia, pieśni, zagadki itp.)	68 pozycji
opracowania dotyczące literatury kaszubskiej	13 pozycji
etnografia	63 pozycje
kwestia kaszubska (historia, współczesność, polityka, publicystyka itp.)	60 pozycji
zaludnienie	19 pozycji
krajoznawstwo	18 pozycji
opisy poszczególnych miejscowości	33 pozycje
inne	30 pozycji.

Podział ten ma charakter roboczy i w miarę postępu prac nad bibliografią prawdopodobnie ulegnie modyfikacjom.

Jedno z pierwszych opracowań niemieckich, pochodzące z 1766 roku, dotyczy zagadnień językowych. Jest to *Philologisch-kritische Abhandlung von der Wendischen Sprache und ihrem Nutzen in den Wissenschaften* G. Körnera wydane w Lipsku<sup>1</sup>.

Na szczególną uwagę zasługują dwa rękopisy przechowywane w Städtische Kunstsammlungen Görlitz, stanowiące spuściznę po zmarłym w 1818 roku Karlu Gottlobie von Antonie. Rękopisy ten noszące tytuły *Allerhand*

*Aufsätze zu den Slavischen Sprachen am 31. Dcbr. 1817* i *Sammlungen zu den Slavischen Sprachen* są niezwykle cenne dla badań nad początkami zainteresowań naukowych kaszubszczyzną<sup>2</sup>. Pierwszy rękopis zawiera słownik niemiecko-polsko-kaszubski. Drugi natomiast zawiera trzy teksty dotyczące problematyki kaszubskiej oraz słownik niemiecko-kaszubski o tematyce religijnej opracowany na podstawie nie zidentyfikowanego kaszubskiego tłumaczenia katechizmu Lutra (nie jest to tłumaczenie Pontanusa). W części opisowej von Anton stwierdza m.in., że lud kaszubski na Pomorzu ma swój własny język, w którym są drukowane książki do nabożeństwa oraz wygłaszane kazania<sup>3</sup>.

W 1821 roku w „Pommersche Provinzial Blätter [...]” ukazały się trzy artykuły Gotthilfa Lorka opisujące życie i przesady Kaszubów z okolicy rzeki Łeby<sup>4</sup>. Lorek był pastorem w Cecenowie w latach 1806-1837. Jego zainteresowanie życiem miejscowej ludności mogło wynikać nie tylko z pasji badawczej, ale także, a może przede wszystkim, z trudności wynikających z pracy duszpasterskiej wśród Kaszubów. Sugerują to pewne stwierdzenia zawarte w omawianych pracach. Artykuł dotyczący charakterystyki ludności kaszubskiej zamieszkującej okolice rzeki Łeby rozpoczyna się od porównania Kaszubów z Niemcami. Lorek wykazuje szereg różnic między nimi. Stwierdza przy tym, że Kaszubi są czystej krwi Wendami<sup>5</sup>. Ich ubiór różni się całkowicie od niemieckiego, a język, pierwotnie słowiańsko-wendyjski, jest dzisiaj właściwie odrębnym dialektem polskim<sup>6</sup>.

Według Lorka Kaszubi nazwę swą przyjęli około 600 lat temu; pochodzi ona od nazwy fałdzistego ubioru „kassubitz” (niem. Faltenrock). Kaszubi izolują się od Niemców przez pielęgnację swojego języka, ubioru i zwyczajów. Język ich jest bardzo ubogi, obejmuje tylko nazwy przedmiotów i podstawowych potrzeb życiowych. Dla nazwania sztuki, rzemiosła, nauki i religii używają języka niemieckiego lub polskiego<sup>7</sup>. To stwierdzenie o używaniu języka niemieckiego pozostaje w sprzeczności z dalszymi wywodami Lorka, mówi on bowiem dalej,

<sup>2</sup> F. Hinze, *Karl Gottlob von Antons kaschubische Studien (zu den Anfängen der kaschubischen Lexikographie)*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, 1965, t. 5, s. 297-305.

<sup>3</sup> Tamże.

<sup>4</sup> Zob.: Materiały do niemieckojęzycznej bibliografii kaszubskiej.

<sup>5</sup> G. Lorek, *Zur Charakterisierung der Kaschuben am Leba-Strome*, „Pommersche Provinzial-Blätter für Stadt und Land”, 1821, Bd. 2, s. 339.

<sup>6</sup> Tamże, s. 348.

<sup>7</sup> Tamże, s. 349.

że religię i katechizm poznają w czysto polskim języku, słuchają także polskich kazań<sup>8</sup>. Jako dzieci stykają się z językiem niemieckim poprzez kontakty z dziećmi niemieckimi i gdy dorosną, rozumieją po niemiecku, ale pogardzają tym językiem<sup>9</sup>. Stwierdzając niski poziom życia duchowego i niedostatek wykształcenia, podkreśla jednak, że Kaszubi posiadają własne pieśni i przysłowia.

Dusza Kaszuby według Lorka była i jest słowiańska<sup>10</sup>.

Następnie przechodzi autor artykułu do opisu życia codziennego, zwyczajów, domu, obejścia oraz charakteru Kaszubów.

Praca Lorka nie wzbudziła początkowo żadnego zainteresowania badaczy i dopiero pod koniec XIX stulecia powołał się na nią Franz Tetzner<sup>11</sup>.

To zainteresowanie Kaszubami autorów niemieckich, wśród których byli także duchowni, ma swoje głębokie uzasadnienie. Lud kaszubski Pomorza Zachodniego, znajdujący się w obrębie państwa pruskiego, nie poddawał się asymilacji, trwając uparcie przy swoich zwyczajach i języku, a w sprawach wiary, gdy nie mógł korzystać z usług duchownego znającego kaszubski, wolał używać języka polskiego niż niemieckiego.

Problem asymilacji zyskał na ostrości w momencie rozbiorów Polski, gdy pod panowanie pruskie dostała się znaczna część obszaru etnicznie obcego. Asymilacja ludności tam mieszkającej stała się jednym z ważniejszych problemów o wymiarze państwowym, gdyż jej izolowanie się mogło zagrozić spójności państwa. Stąd też, po krótkim okresie liberalizmu związanym z nadzieją na naturalną asymilację ludności polskiej, na początku XIX wieku rozpoczęto jej germanizację poprzez szkołę i kościół. Prawdopodobnie dlatego w opracowaniach autorów niemieckich przeważała opinia, że ludność kaszubska rozumie doskonale język niemiecki. Ten argument był potrzebny dla skasowania języka kaszubskiego w kościele. Odosobniony pogląd głosił Karl G. von Anton, który twierdził, że ludność kaszubska nie posługuje się językiem niemieckim, ponieważ posiada swój własny język, do którego jest przywiązana, w którym się modli. Co więcej, zdaniem von Antona, ludność kaszubska nie rozumie dobrze po niemiecku. Dlatego przeciwstawiał się poglądom głoszącym konieczność skasowania języka kaszubskiego w kościele, uważając, że jest to krzywdzące i niesprawiedliwe<sup>12</sup>.

<sup>8</sup> Tamże, s. 350.

<sup>9</sup> Tamże, s. 351.

<sup>10</sup> Tamże, s. 353.

<sup>11</sup> F. Tetzner, *Die Slovinzen und Lebakaschuben* [...], Berlin 1899.

<sup>12</sup> F. Hinze, dz. cyt.

Problem kaszubski pojawił się w literaturze niemieckiej ponownie w latach pięćdziesiątych XIX wieku, a więc już w okresie działalności Ceynowy. Opublikowane wówczas dwa artykuły i jedna książka trudno uznać za przejaw głębszego zainteresowania<sup>13</sup>. Dopiero od lat dziewięćdziesiątych XIX wieku do pierwszej wojny światowej nastąpił wyraźny wzrost publikacji związanych z kaszubszczyzną; pojawiły się znaczące nazwiska, i to zarówno ze strony niemieckiej jak i polskiej. Nie zabrakło też uczonych czeskich.

Nowy rozdział w niemieckich badaniach nad kaszubszczyzną otwiera Friedrich Lorentz (1870-1937), Niemiec z Meklemburgii. Na życzenie księcia meklemburskiego studiował slawistykę, następnie został skierowany do dóbr hrabiego Zitzewitza, gdzie badał język i obyczaje Słowińców. Wyniki jego badań, będące świadectwem słowiańskiej przeszłości Pomorza Zachodniego, nie znalazły uznania w oczach oficjalnej nauki niemieckiej, toteż nie udało mu się zrobić kariery uniwersyteckiej. Mimo to nadal zajmował się kaszubszczyzną i pozostał wierny swoim zainteresowaniom do końca życia. Po zbadaniu ziemi słowiańskiej osiadł na Kaszubach, najpierw w Wejherowie, a potem w Kartuzach, zajmując się wszystkimi dialektami kaszubskimi<sup>14</sup>. Stał się najwybitniejszym znawcą tego zagadnienia. Opublikował wiele prac i przyczynków, w tym epokowe dzieła: *Slovinzische Grammatik*, *Slovinzische Texte* i *Slovinzisches Wörterbuch* oraz *Gramatykę pomorską* przetłumaczoną i wydaną przez Instytut Zachodnio-Słowiański w Poznaniu<sup>15</sup>. Jego poglądy na temat gwar Słowińców i Kaszubów uległy w ciągu lat ewolucji. Początkowo uważał, że różnią się one od języka polskiego, w latach dwudziestych uznał kaszubski za archaiczny dialekt polski, a słowiński za poddialekt kaszubski.

Odmienny pogląd głosił Gotthelf Bronisch. Bronisch w latach 1893-1894 badał gwarę na Mierzei Helskiej i na Kępie Swarzewskiej. Wynikiem badań była dwuczęściowa praca opublikowana w latach 1896-1898 pt. *Kaschubische Dialektstudien*. W części pierwszej, omawiającej dialekt Beloków, stwierdził Bronisch m.in., że język kaszubski (pomorski i połabski) tworzy jedną całość z językiem polskim, ponieważ ich fonetyka wyrasta ze wspólnego pnia językowego. Podobnie sądził Franz Tetzner (1863-1919), który uważał, że język polski wraz z mową Słowian nadbałtyckich tworzyły niegdyś wspólną gałąź mowy lechickiej; język kaszubski jest pozostałością narzeczy nadbałtyckich<sup>16</sup>.

<sup>13</sup> Zob.: Materiały do niemieckojęzycznej bibliografii kaszubskiej.

<sup>14</sup> A. Bukowski, *Regionalizm kaszubski*, Poznań 1950, s. 88 – 89.

<sup>15</sup> Zob.: Materiały do niemieckojęzycznej bibliografii kaszubskiej.

<sup>16</sup> Tamże.

Pogląd o wspólnym pniu językowym Pomorzan i plemion polskich wyraził wiele lat wcześniej August Schleicher w pracy *Laut und Formenlehre der polabischen Sprache* (Petersburg 1871). Podzielił on języki zachodniosłowiańskie na grupę czesko-słowacką i lechicką. Jego zdaniem narzecza połabskie i kaszubskie wyrastają ze wspólnego pnia lechickiego. Dodać tu należy, że termin „lechicki” jest przez Schleichera używany zamiennie z terminem „polski”. Podział Schleichera został przyjęty przez większość slawistów<sup>17</sup>.

Stanowisko pośrednie między wyżej omówionymi zajmował Vatroslav Jagić. Stwierdził on mianowicie, że śledząc zmiany fonetyczne w językach kaszubskim, połabskim i polskim można zauważyć, że język kaszubski raz zbliża się bardziej do polszczyzny, drugi raz do połabskiego, a w rzeczywistości stoi między nimi pośrodku, co odpowiada geograficznemu rozmieszczeniu tej grupy. Kaszubszczyzna jest więc według Jagića ogniwem przejściowym (pośrednim) pomiędzy narzeczeniami polskimi na wschodzie a połabskimi na zachodzie, i to zarówno językowo, jak i geograficznie<sup>18</sup>.

Zupełnie odrębny pogląd na kaszubszczyznę wyraził profesor czeski Julius Koblischke. Jego zdaniem nazwy „Kaszuby” i „Słowińcy” nie są uzasadnione merytorycznie i są nienaukowe, określają bowiem staropolskie Pomorze. Według tego autora teza o posługiwaniu się w kościele językiem słowińskim jest bezpodstawna, ponieważ tłumaczenia Krofeya i Pontanusa są rdzennie polskie (staropolskie), a nie w języku słowińskim<sup>19</sup>. Uwagi Juliusa Koblischke zamieszczone m.in. na łamach „Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde” spotkały się z repliką Lorentza, również zamieszczoną w tym czasopiśmie<sup>20</sup>.

Spory naukowców wokół języka kaszubskiego, których plonem były liczne publikacje, przesłoniły niejako inne aspekty badań kaszubskich. Mam tu na myśli przede wszystkim badania etnograficzne.

Wśród prac, które ukazały się u schyłku XIX stulecia, zwraca uwagę książka Franza Tetznera *Die Slovinzen und Lebakaschuben*, pierwsza tak obszerna monografia poświęcona przeszłości i terażniejszości Kaszub. Publikacja Tetznera jest z jednej strony podsumowaniem dotychczasowej wiedzy o Kaszu-

<sup>17</sup> E. Kamińska, J. Pałkowska, *Z historii badań nad gwarami kaszubskimi*, „Rocznik Gdański” 1956/57, T. 15/16, s. 362.

<sup>18</sup> Tamże.

<sup>19</sup> J. Koblischke, *Der Name „Slovinzen”*, „Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde”, 1908, Bd. 1, H. 1, s. 12-14; tegoż: tamże, s. 21 – 33.

<sup>20</sup> F. Lorentz, *Welches Recht haben die Kaschuben Westpreussens auf diesen Namen?*, „Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde”, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 182-191.



bach, a z drugiej omówieniem wyników własnych badań w terenie. Dodatkowym walorem pracy jest rozdział poświęcony rękopiśmiennym zabytkom piśmiennictwa słowińskiego i kaszubskiego i dokładne ich opisanie<sup>21</sup>.

Natomiast początki celowo podejmowanych badań etnograficznych na Kaszubach sięgają lat czterdziestych XIX wieku i związane są z działalnością Floriana Ceynowy. Ze strony uczonych niemieckich zainteresowanie etnografią Kaszub rozpoczęło się pod koniec XIX wieku i prawdopodobnie wiąże się ze wzrostem publikacji językoznawczych, które zwróciły uwagę publicystów na problem kaszubski i który dość mocno został zaakcentowany w gazetach niemieckich<sup>22</sup>.

Jednym z pierwszych, którzy w swoich badaniach etnograficznych uwzględnili Kaszuby, był Alexander Treichel (1837-1901), z wykształcenia prawnik, właściciel dóbr w Wilczych Błotach (pow. kościerski). Zamiłowany ludoznawca, całe życie poświęcił badaniom kultury ludowej. Opublikował około 100 artykułów i książek, z których zaledwie około dziesięć poświęconych jest w całości lub w części folklorowi kaszubskiemu<sup>23</sup>.

Zasłużonym badaczem był także Otto Knoop (ur. W 1853 r.), który zajmował się przede wszystkim ludoznawstwem Pomorza Zachodniego. W latach 1892-1902 wydawał wraz z A. Haasem czasopismo „Blätter für Pommersche Volkskunde” poświęcone etnografii, w tym także kaszubskiej. Z czasopismem tym współpracował Józef Łęgowski, publikując tam swoje artykuły<sup>23</sup>. Knoop jest ponadto wydawcą kilku tomów podań i facesji pomorskich, w których wiele miejsca zajmują podania kaszubskie<sup>24</sup>.

Zwyczaje, obrzędy i przesady Kaszubów z okolic Człuchowa, Wałcza i Szczecinka opisał w 1904 roku R. Krause<sup>25</sup>.

Wiele podań i legend kaszubskich znalazło się w sześciotomowym zbiorze legend Paula Behrendta z Gdańska<sup>26</sup>.

<sup>21</sup> F. Tetzner, dz. cyt.

<sup>22</sup> A. Majkowski, *Prasa niemiecka i Kaszuby*, „Gazeta Gdańska”, 1907, Nr 137 i 138.

<sup>23</sup> Zob.: Materiały do niemieckojęzycznej bibliografii kaszubskiej; bibliografia wszystkich prac Treichela – zob. E. Wermke, *Bibliographie der Geschichte von Ost- und Westpreussen (bis 1929)*, Königsberg 1933.

<sup>24</sup> Zob.: Materiały do niemieckojęzycznej bibliografii kaszubskiej.

<sup>25</sup> Tamże.

<sup>26</sup> P. Behrendt nie był etnografem, lecz pisarzem. Wykorzystanie przez niego podań i legend kaszubskich jest dowodem recepcji ludowej literatury kaszubskiej w kulturze niemieckiej.

Badanie kultury Kaszub było u wymienionych autorów fragmentem badań etnograficznych szerszego obszaru geograficznego. Natomiast ludoznawstwu wyłącznie Kaszub poświęcili całe swoje życie Izydor i Teodora Gulgowsy. Gulgowski (1874-1925) osiedlił się we Wdzydzach jako nauczyciel jesienią 1898 roku. W następnym roku ożenił się z Teodorą Fethke z Chełmów pod Brusami. Od 1899 roku wspólnie rozpoczęli działalność zmierzającą do odrodzenia kultury ludowej na Kaszubach. Teodora Gulgowska zajęła się haftem kaszubskim i tkactwem, Izydor – plecionkarstwem. Wskrzesili także, zarzucone niemal wówczas z powodu nieopłacalności, garncarstwo. Największym ich osiągnięciem było utworzenie muzeum-skansenu we Wdzydzach.

Izydor Gulgowski nie poprzestał na działaniach praktycznych. Nie pozwałała mu na to jego pasja badawcza. W 1907 roku wraz z Lorentzem założyli w Kartuzach stowarzyszenie „Verein für Kaschubische Volkskunde”. Celem organizacji było „zbieranie oraz udostępnianie nauce i ogółowi wszelkiego materiału dotyczącego ludoznawstwa kaszubskiego w najszerszym zakresie”<sup>27</sup>. Do stowarzyszenia należała inteligencja niemiecka i polska z terenu Kaszub. Stowarzyszenie wydawało własny organ „Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde” pod redakcją Lorentza i Gulgowskiego<sup>28</sup>. W artykule wstępnym wyłożony został program stowarzyszenia. Redaktorzy wyraźnie odcięli się od polityki, stwierdzając, że interesuje ich historia, ale jako historia kultury; historia polityczna natomiast tylko o tyle, o ile jest środkiem do poznania historii kultury. Przedmiotem zainteresowania wymienionego czasopisma był też język oraz pochodzenie nazw, zarówno nazwisk jak i imion, nazw miejscowości, a także przerwisk. Dalej wymieniona została tradycja ludowa, obejmująca podania, baśnie, pieśni ludowe i inne „wierszowanki”, zagadki, przysłowia, przesady i zwyczaje związane z przesadami, czarna magia oraz zwyczaje i obrzędy, tryb życia i opisy mieszkań. Dodać należy, że czasopismo było redagowane w języku niemieckim. Materiał etnograficzny był podawany w wersji oryginalnej, z uwzględnieniem pisowni kaszubskiej, a pod spodem znajdowało się tłumaczenie na język niemiecki. Poza wieloma artykułami w wymienionym czasopiśmie znalazł się stosunkowo bogaty materiał etnograficzny, obejmujący opisy przesądów z różnych miej-

<sup>27</sup> A. Bukowski, dz. cyt., s. 146.

<sup>28</sup> Czasopismo było atakowane przez miejscowych hakatystów za bezstronność i lekceważenie interesów interesów niemieckich. W związku z tymi atakami Lorentz zrzekł się redagowania go i od numeru 7 redakcję przejął Gulgowski.

scowości, zagadki, legendy, zwyczaje i obrzędy, w tym dokładny opis obrzędu ścinania kani sporządzony przez Jana Patocka, kilkadziesiąt przysłów i kilka pieśni ludowych<sup>29</sup>. Pisownia kaszubska ustalona była prawdopodobnie przez Lorentza i zamieszczona na początku „Mitteilungen [...]”<sup>30</sup>. Materiał etnograficzny nadsyłali okoliczni mieszkańcy Kaszub, przeważnie nauczyciele. Stałym współpracownikiem czasopisma był Jan Patock (1886-1940), nauczyciel pochodzący ze Strzelna. Stamtąd też pochodziły jego materiały etnograficzne.

Większość prac językoznawczych zamieszczonych w „Mitteilungen [...]” była pióra Lorentza. Gulgowski natomiast zajmował się etnografią.

Okres międzywojenny przynosi niewielką liczbę publikacji. Jednak poza pracami ciągle jeszcze czynnego Lorentza trudno w nich wyróżnić ciekawsze pozycje. Są to przeważnie artykuły publicystyczne zamieszczane w takich periodykach, jak „Die Ostmark”, „Grenzboten” czy „Zeitschrift für Politik”. Nieco materiału znajdowało się w publikacjach historyczno-krajoznawczych<sup>31</sup>.

Po drugiej wojnie światowej znacznie zmalało zainteresowanie Kaszubaми ze strony autorów niemieckich, jakkolwiek w ostatnich kilku latach pojawiło się nieco publikacji o charakterze historycznym lub wspomnieniowym. W zarejestrowanej liczbie około 130 publikacji znajdują się też artykuły autorów polskich<sup>32</sup>, wznowienie uzupełnionego słownika Lorentza<sup>33</sup>, edycje tekstów kaszubskich<sup>34</sup>. Wśród wcześniejszych publikacji tego okresu spotyka się artykuły publicystyczne o wymowie rewizjonistycznej, jak np. Hansa Krannhalsa *Das Züglein an der Waage*<sup>35</sup>. Trzeba jednak przyznać, że z upływem lat tego typu publikacje stawały się coraz rzadsze. Jeżeli chodzi natomiast o poważne zainteresowania naukowe, to wymienić należy przede wszystkim Niemca Friedhelma Hinze’go i Austriaka Ferdinanda Neureitera.

Friedhelma Hinze, sławistę z Akademii Nauk byłej NRD, śmiało można uznać za kontynuatora dzieła Lorentza. Jego dorobek naukowy obejmuje 70 zarejestrowanych w niniejszym zestawieniu publikacji w języku niemieckim (publikuje też swoje prace w języku polskim), nie licząc dzieł edytorskich

<sup>29</sup> „Mitteilungen” [...], dz. cyt.

<sup>30</sup> Tamże, s. 8-12.

<sup>31</sup> Zob.: Materiały do niemieckojęzycznej bibliografii kaszubskiej.

<sup>32</sup> Tamże.

<sup>33</sup> F. Lorentz, *Pomoranisches Wörterbuch*, Bd. 1 – 5, Berlin 1958-1983.

<sup>34</sup> F. Neureiter, *Kaschubische Antologie*, München 1973; *Die Schmolsiner Perikopen*, hrsg. von F. Hinze, Berlin 1967.

<sup>35</sup> Zob.: Materiały do niemieckojęzycznej bibliografii kaszubskiej.

dotyczących Kaszubów i Słowińców<sup>36</sup>. Są to przede wszystkim prace językoznawcze. Autor ten zajmuje się m.in. badaniem zapożyczeń z języka niemieckiego w języku kaszubskim oraz tekstami kaszubskimi od strony językowej. Szczególnie cenne są jego prace edytorskie. Wymienić tu należy przede wszystkim *Altkaschubische Gesangbuch*. Jest to zbiór pieśni ze Smółdzina pochodzących z XVI – XVIII wieku, przełożonych na język słowiński. Rękopis ten w 1930 roku dostał się do biblioteki uniwersyteckiej w Greifswaldzie. Tam odnalazł go Hinze i przygotował do druku. *Gesangbuch* ukazał się nakładem berlińskiej Akademii Nauk<sup>37</sup>. Hinze jest też wydawcą *Stu kaszubskich tańców* Jana Patocka, które przetłumaczył, skomentował i opublikował w „*Zeitschrift für Slawistik*”<sup>38</sup>. Uzupełnił też słownik Lorentza i opublikował jako *Pomoranisches Wörterbuch* w latach 1958-1983. Warto zauważyć, że jako pierwszy autor figuruje Friedrich Lorentz<sup>39</sup>.

W kręgu zainteresowań wspomnianego autora jest także dawna literatura słowińska i współczesna kaszubska. Należy również wymienić prace bibliograficzne Hinzego. Jak dotąd ukazały się zestawienia twórczości Alojzego Nagla, Jana Drzeżdżona, Alojzego Budzisz, Jana Patocka i Jana Bilota<sup>40</sup>.

Drugim autorem, niewątpliwie znanym doskonale działaczom kaszubskim i kaszubologom, jest Ferdinand Neureiter, mieszkaniec Salzburga, absolwent uniwersytetu wiedeńskiego. Studiował anglistykę i romanistykę. Z zagadnieniem kaszubskim zetknął się przypadkowo, mianowicie podczas pobytu w Londynie zapoznał się z książeczką Trautmanna *Die slavischen Völker und Sprache*, z której dowiedział się o istnieniu ludu kaszubskiego. Zaintrygowany, rozpoczął gruntowne studia, połączone ze zbieraniem literatury na interesujący go temat. Nauczył się polskiego i kaszubskiego. Stał się popularyzátorem literatury kaszubskiej. Jest autorem artykułów o Kaszubach, tłumaczem ich literatury oraz autorem dwu cennych książek: antologii kaszubskiej i historii literatury kaszubskiej. Ta ostatnia doczekała się dwóch wydań niemieckich oraz tłumaczenia na język polski<sup>41</sup>.

Ostatnią odnotowaną w niniejszym zestawieniu publikacją w języku niemieckim jest książka Marianne Wannow, byłej Konsul Generalnej Niemiec w

<sup>36</sup> Tamże.

<sup>37</sup> Tamże.

<sup>38</sup> Tamże.

<sup>39</sup> Tamże.

<sup>40</sup> Tamże.

<sup>41</sup> Tamże.

Gdańsku, *Die Kaschuben*, poświęcona w głównej mierze omówieniu badań Aleksandra Hilferdinga. W posłowniu autorka przedstawiła własne refleksje. Mówiąc o prawach Kaszubów do małej ojczyzny w większym regionie, stwierdziła m.in. „Społeczność kaszubska, która w swojej rodzimej krainie mieszka od wielu wieków i doświadczyła tutaj tak pokojowego współżycia z innymi nacjami, jak i ucisku w trudnych czasach, zdobyła wielu przyjaciół na świecie dla swojej sprawy. Łącząc konsekwentny rozwój tożsamości etnicznej w ramach większego regionu z tożsamością narodową w ramach państwa, Kaszubi stanowią cegiełkę w mozaice europejskiej wspólnoty narodów i kultur, która poprzez różnorodność staje się bogatsza jako jedność”<sup>42</sup>.

Zebrany materiał bibliograficzny obejmuje stosunkowo niewielką liczbę publikacji niemieckojęzycznych. Szczególnie ubogo rysuje się on na tle obfitości piśmiennictwa polskiego dotyczącego kaszubszczyzny. Nawet jeśli odnajdą się jeszcze jakieś pojedyncze opracowania czy artykuły, generalnie nie zmieniają one obrazu tego piśmiennictwa. Jest w nim niewiele prac bezwartościowych, dyletanckich artykułów w gazetach czy propagandy „antykorytarzowej” okresu międzywojennego. Przeważają rzetelne zainteresowania naukowe. Z tego względu piśmiennictwo to warte jest pogłębionej analizy. Warto tu zająć się takimi problemami, jak recepcja literatury kaszubskiej w literaturze niemieckiej – szczególnie w podaniach i legendach, etnografia kaszubska w świetle niemieckich badań i bodajże najważniejszy problem – tzw. kwestia kaszubska w historiografii niemieckiej. Zebrany dotychczas materiał bibliograficzny może stać się podstawą tych badań.

Raz jeszcze warto podkreślić, że w historiografii niemieckiej kierunki badań nad kaszubszczyzną wyznaczyli uczeni XIX i początków XX wieku. Z współczesnych badaczy, którzy zajmują się tym problemem nie tylko okazjonalnie, wymienić można tylko Hinzego i Neureitera. Trzeba tu jeszcze zaznaczyć, że w ostatnich latach pojawiły się nowe publikacje, których autorzy wywodzą się z Pomorza. Mają one charakter przewodników krajoznawczych, niekiedy bardzo osobistych, lub wspomnień<sup>43</sup>.

<sup>42</sup> M. Wannow, *Die Kaschuben. Ein Wegweiser auf den Spuren der Forschungsreise des russischer Gelehrten Alexander Hilferding im Sommer 1856 mit einem Nachwort über die Heimat der Kaschuben, die Entwicklung ihres regionalen Bewusstseins und die Bewahrung der Rechte ihres kleineren Vaterlandes in einer grösseren Region*, Gdańsk 1999, s. 397.

<sup>43</sup> Zob. Materiały do niemieckojęzycznej bibliografii kaszubskiej.

***Materiały do niemieckojęzycznej bibliografii kaszubskiej***

1. Der **Aal** an der Kette [Sage]. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 215 – 216

2. **Allerei** Aberglaube aus Strellin, Kr[eis] Putzig. Mitgeteilt von J[an] Patock. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1912, Bd. 2, H. 2, s. 102 – 105

3. **Allerei** Heilmittel aus dem Wieller Kirchspiel. Aberglaube. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 1, s.30; H. 2, s. 74 – 75

4. Der **alte Fritz** und der Lübkauer Bauer [Sage]. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1909, Bd. 1, H.4, s. 152

5. **Altkaschubisches** Gesangbuch. Hrsg. von Friedhelm Hintze, Berlin: Akademie-Verlag 1967, XXVIII, 193 s. (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik; Nr 37)

6. **Ambrassat A.**, Westpreussen. Ein Handbuch der Heimatkunde für Schule und Haus, Danzig: A.W. Kafemann 1906, VIII, 294 s., il.  
Tu m.in. o Kaszubach.

7. **Archut A.**, Aberglaube und Brauch aus den Kreisen Bütow und Lauenburg, - Blätter für Pommersche Volkskunde, 1895, Jg. 3, Nr 5, s. 66 – 68: Nr 7, s. 105 – 107; Nr 8 s. 122 – 124

8.\* **Asmus**, Pommersche Flurnamen. – Blätter für Pommersche Volkskunde, 1914, Jg. 2, Nr 7

9. \***Aus** der Geschichte des Dorfes Budow. – Ostpommersche Heimat. Beilage zur Zeitung für Ostpommern, 1933, 17 s.

10.\* **Aus** der Pfarrchronik zu Charbrow. – Lauenburger Illustrierter Kreis-kalender für das Jahr 1908, s. 75 – 80

11. **Backe**, Bericht über die Wenden in Pommern, w: *Ausführliche Beschreibung des gegenwärtigen Zustandes des Königl. Preussischen Herzogtums Vor- und Hinterpommern, Bd. 1. Hrsg. von L. W. Brüggemann*, Stettin 1779, s. 65 – 69

12. **Ballade** mit Melodie aus Strellin Kreis Putzig (Kø ol Nowiø e mia-sta...). Aufgezeichnet von Johannes [Jan] Patock. – *Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde*, 1910, Bd. 2, H. 1 (6), s. 45 – 47

13. **Baudouin de Courtenay J.**, Das gegenseitige Verhältnis der sogenannten lechischen Sprachen. – *Archiv für slavische Philologie*, 1902, Bd. 24, s. 1 – 73

14. **Baudouin de Courtenay J.**, Kurzes Resumé der „Kašubischen Frage“. – *Archiv für slavische Philologie*, 1904, Bd. 26, s. 366 – 405

15. \***Baudouin de Courtenay J.**, Übersicht der slavischen Sprachenwelt, Leipzig 1884

16. **Behrendt Paul**, Westpreussischer Sagenschatz, Bd. 1 – 6, Danzig: A.W. Kafemann 1906 – 1910

Tu m.in. legendy kaszubskie. – *Rec. F. Lorentz – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde*, 1908, Bd. 1, H. 2, s. 79 – 80; 1910, Bd. 1, H. 5, s. 228; 1910, Bd. 2, H.1 (6), s. 59

17. \***Bergengruen Werner**, „Zwei kaschubische Weihnachtslieder“. W: *W. Bergengruen, Die verborgene Frucht*, Zurich 1947, s. 67

18. **Bernoulli Johann**, Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preussen, Curland, Russland und Pohlen in den Jahren 1777 und 1778, Bd. 1, Leipzig: C. Fritsch 1779

Tu m.in. o Kaszubach

19. **Besprechungsformel** gegen strzeloń (Fingergeschwär) aus Strellin, Kr[eis] Putzig. Mitgeteilt von J[an] Patock. – *Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde*, 1910, Bd. 2, H. 1 (6), s. 52

20. **Bezenberger A[dalbert]**, Hausmarken auf der Halbinsel Hela. – Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia zu Königsberg, 1895, Bd. 19, s. 137 – 139

21. **Bielfeldt Hans Holm**, Pomoranische Wörter in der deutschen Mundart Hinterpommerns im 19. Jahrhundert. W: *Prace filologiczne, t. 18,2*, Warszawa 1968, s. 171 – 184

22. **Bierprobe** in Putzig [Sage]. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 216

23. Die **Bildsäule** der Mutter Gottes in Sianowo [Sage]. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 2, s. 70

24. **Biskupski Leon**, Die Sprache der Brodnitzer Kaschuben im Kreise Karthaus (West-Preussen). H. 1: Lautlehre-Abteilung A, Leipzig: Breitkopf u. Härtel 1883, VI, 61 s. (Beiträge zur slavische Dialektologie; 1)  
Diss. Breslau 1883

25. **Blätter** für Pommersche Volkskunde. Monatsschrift für Sage, Märchen, Sitte und Brauch, Schwank und Streich, Lied, Rätsel und Sprachliches in Pommern. Hrsg. von O. Knoop und A. Haas, 1892 – 1902

26. **Bleich Erich**, Vom Volkslied im Deutsch Kroner Lande. – Heimatkalender Kr. Flatow, 1933, 17, s. 119 – 122

27. **Böhning Peter**, Die nationalpolnische Bewegung in Westpreussen 1815 – 1871. Ein Beitrag zum Integrationsprozess der polnischen Nation, Marburg/Lahn: J.G. Herder-Institut 1973, X, 254 s. (Marburger Ostforschungen; Bd. 33) Tu m.in. o kwestii kaszubskiej

28. **\*Borzyszkowski Józef**, Wer sind und wo siedeln die Kaschuben? – Europa Ethnica 1993, Bd. 50, 1993, H. 1-2, s. 39 – 50

29. **\*Borzyszkowski Józef**, Zur Geschichte der pommerschen Kaschuben. W: *Pommern. Geschichte, Kultur, Wissenschaft. Zweites Kolloquium zur pommerschen Geschichte 13. und 14. September 1991*, Greifswald 1991, s. 59 – 72



30. **Brauer Wilhelm**, Im Flug über die Kaschubei. – Der Westpreusse, 1973, Jg. 25, Nr 4, s. 4 – 5

31. **Brauer Wilhelm**, Wanderungen durch die Kaschubei. – Der Westpreusse, 1958, Jg. 10, Nr 26, s. 10: Nr 27, s. 10

32. **Braun Fritz**, Wanderungen durch die Kaschubei. W: *Die Provinz Westpreussen in Wort und Bild*, Tl. 2, Danzig 1912, s. 139 – 143, il.

33. **Breyer Richard**, Die kaschubische Bewegung vor dem Ersten Weltkrieg. W: *Studien zur Geschichte des Preussenlandes. Festschrift für Erich Keyser zu seinem 70. Geburtstag dargebracht von Freunden und Schülern*. Hrsg. von Ernst Bahr, Marburg 1963, s. 327 – 341

34. **Breza Edward**, Beinamen des pommerschen Adels. – *Onomastica Slavogermanica* (Berlin), 1981 Bd. 13, s. 115 - 129

35. \***Broesike Max**, Deutsche, Polen, Masuren und Kaschuben in der Provinz Westpreussen, Berlin 1910

36. **Bronisch G[erhard]**, Kaschubische Dialektstudien. H. 1: Die Sprache der Bělôcë. – *Archiv für slavische Philologie*, 1896, Bd. 18, s. 321 – 408  
Toż w odbitce: Leipzig: Harrasowitz 1898, 88 s.

37. **Bronisch G[erhard]**, Kaschubische Dialektstudien. H. 2: Texte in der Sprache der Bělôcë, Leipzig: Harrasowitz 1898, 73 s.

38. **Bronisch Gerhard, Ohle Walter, Teichmüller Hans**, Kreis Bütow, - 2. verbess. Aufl., Stettin: L. Saunier 1939, 309 s.+ 144 s. tabl., 1 mapa. (Die Kunst und Kulturdenkmäler der Provinz Pommern)

39. **Brückner Aleksander**, Randglossen zur kaschubischen Frage. – *Archiv für slavische Philologie*, 1899, Bd. 21, s. 62 – 78

40. **Brüggemann L. W.**, Etwas von den Pommerschen Caschuben von Herrn Probst Haken zu Stolpe in Hinter-Pommern. – *Büschings Wöchentliche Nachrichten*, 1779 [druk 1780], Jg. 7, s. 189 – 193, 197 – 204

41.\* **Brunner–Milkow G.**, Über die alten Ortsnamen der Gegend bei Deutsch Krone und Tempelburg. – Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins, 1886, H. 16, s. 115 – 118

42. **Büsching**, Bemerkungen über die Kaschuben. – Büschings Wöchentliche Nachrichten, 1779 [druck 1780], Jg. 7, s. 148, 182, 189, 197

43. **Camman Alfred**, Turmberg-Geschichten. Ein Beitrag zur westpreussischen Landes- und Volkskunde, Marburg:N.G. Elwert 1980, 343 s., il., bibliogr. (Schriftenreihe der Kommission für Ostdeutsche Volkskunde in der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde; Bd. 22)

44. \***Celarek Aleksander**, Kaschubische Fischerboote. Lüneburg 1989. (Nordost-Archiv: Schriftenreihe; 30)

45. [**Ceynowa Florian**], Beitrag zur Kenntnis der kaschubischen Sprache. – Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft, 1848, Jg. 6, s. 75 – 78

46. [**Ceynowa Florian**], Die Germanisirung der Kaschuben. – Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaften, 1843, Jg. 1, H. 4, s. 243 – 244

Przedruk w: Die polnische Sprachenfrage in Preussen. Hrsg. von G. Gisevius, Leipzig 1845

47. **Ceynowa Florian**, Kaschubische Orts- und Volksnamen. – Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft, 1844, Jg. 2, H. 3

48. **Cieślak Tadeusz**, Die Kaschuben als soziales und politisches Problem am Ende des 19. und Anfang des 20.-Jahrhunderts. – Lëtopis. Jahresschrift des Instituts für sorbische Volksforschung. Reihe B – Geschichte, 1978, Nr 25, s. 31 – 38

49. \***Cramer Reinhold**, Geschichte der Lande Lauenburg und Bütow. Bd. 1-2, Königsberg: Dalkowski 1858

Tu m.in. o pochodzeniu nazwy „Kaszuby”

50. **Dambrowski Iwan**, Baron von der Damerau: Adelgeschichtliches aus dem Erinnerungsschatz der Dombrowski, Kolkow, Zelewski in Pommerellen. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1913, Bd. 2, H. 3 (8), s. 113 – 130

51. **Dambrowski Iwan**, Baron von der Damerau, Waren die v. Dombrowski der Kaschubei Mondri oder waren die v. Mondri der Kaschubei Dombrowski? Eine heraldisch-genealogische Skizze zur Geschichte für Kaschubischen Uradels. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 1, s. 17 – 19, 1908, H. 2, 33 – 55, 1909, H. 3, 113 – 148, 2 tabl.

52. \***Diedrich Waldemar**, Kaschuben, Kassuben. W: *Diedrich W., Frag mich nach Pommern*, [B.m.] 1987, s. 105 – 110

53. **Dietert-Dembowski Friedrich**, Reisebilder aus dem Deutschen Osten. Ein Heimat- und Wanderbuch mit etwa fünfzig Bildern und Originalzeichnungen ostdeutscher Künstler. - Erste und zweite Aufl., Frankfurt a.M.: Deutscher Heimat-Verlag [1908], 128 s. + 31 s. il.

Rec. F. Lorentz – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 2, H. 1 (6), s. 62 – 63

54. **Ditsch Lina**, Kaschubische Weihnachts-Sage. – Pommersches Heimatbueh 1975, [Hamburg 1974], s. 123 – 126

55. Der **Drache** im Bilawa-Bruch von Johannes [Jan] Patock. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 2, H. 1 (6), s. 48 – 49

56. **Drei Sagen**. 1. Der Wettwurf bei Gdinen von Paul Paschke, 2. Die Tiege von R. Hecker, 3. Heiligenbrunn von R. Hecker. W: *Die Provinz Westpreussen in Wort und Bild, Tl. 2*, Danzig 1912, s. 351 – 354

57. **Falkenhahn V[iktor]**, **Bielfeldt H[ans] H[olm]**, Pomoran[ische] „maç“ „Stellnetz zum Heringsfang“ – d[eutsche] Manze. Grundsätzliches zur Aufstellung von Etymologiem. – Zeitschrift für Slawistik, 1963, Bd. 8, s. 49 – 53

58. \***Fast Werner**, Beiträge zum kaschubischen Sprachatlas, Berlin: [b.w.]1940

Diss.

59. **Garbe**, Die letzten Vertreter der slavischen Sprache in dem Kirchspiel Schmolsin und Gr.Garde. – Pommersche Blätter für die Schule, 1898, Nr 15, s. 116

60. **Gehrke Paul**, Westpreussische Orts- und Flurnamen. W: *Die Provinz Westpreussen in Wort und Bild. Tl. 2*, Danzig 1912, s. 472 – 486

61. **Gehrke P[aul], Hecker R., Preuss H[ans]**, Die Provinz Westpreussen in Wort und Bild. Ein Heimatbuch für Schule und Haus. Tl. 1: Heimatkunde, Danzig: A. W. Kafemann 1911, [98], 514 s., 1 mapa. il.

62. **Gemeindelexikon** für das Königreich Preussen. Auf Grund der Materialien der Volkszählung vom 1. Dezember 1905 und anderer amtlicher Quellen bearb. vom Königlich Preussischen Statistischen Landesamte. H. 2: Provinz Westpreussen; H. 4: Provinz Pommern, Berlin 1908

Tu m.in. dane o ludności kaszubskiej. – Rec. F. Lorentz – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 222 – 226

63. \***Gerhardt Dietrich**, Das Elb- und Ostseeslavische. W: Einführung in die slavischen Sprachen. Hrsg. von Peter Rehder, Darmstadt 1991, s. 103 – 110

64. **Gerlach**, Die deutschen Flurnamen und die deutsche Mundart des Kreises Lauenburg i.Pom. In Sagen und Sitten, Schwänken und Reimen, Lauenburg: H. Badengoth 1929, [2], 85 s.

65. **Gerschke [L.]**, In der Abenddämmerung. Sagen, Märchen und Geschichten aus der Heimat. – Heimat- und Kreiskalender Schlochau, 1930, 24, s. 113 – 117

66. **Giersche Bruno**, Die Kaschuben im völkischen Spannungsfeld des Ostraumes. – Christliche Unterwegs 1958, Jg. 12, Nr 5, s. 6

67. **Girth Carl**, Hela, Danzig: A.W.Kafemann 1891, 72 s. (Nordostdeutsche Städte und Landschaften; 9)

68. \***Gliewe Siegfried**, Kaschubische Literaturdenkmäler. – Ost-pommersche Heimat. Beilage zur Zeitung für Ostpommern, 1934, 44 s.

69. **Gliewe Siegfried**, Die Lebakaschuben. – Unser Pommerland (Stargard), 1926, Bd. 11, Nr10 – 11, s. 453

70. **Gliewe Siegfried**, Weihnachstabend am Lebasee. – Pommersches Heimatbuch 1968, s. 120 – 126

71. Die **Glocken** im Sauliner See [Sage], von Mersin. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 217

72. Die **Glocken** im Zarnowitzer See [Sage]. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1909, Bd. 1, H. 4, s. 152

73. **Gluck Helmut**, Die preussische-polnische Sprachenpolitik. Eine Studie und Theorie und Methodologie der Forschung über Sprachenpolitik, Sprachbewusstsein und Sozialgeschichte am Beispiel der preussisch-deutschen Politik gegenüber der polnischen Minderheit vor 1914, Hamburg: Buske 1979, 520 s

74. **Goetzmann Karl**, Geschichte der Stadt Lauenburg i.Pom., [Lauenburg:b.w.] 1900, XXV s.

75. **Goetzmann Karl**, Die Lebakaschuben, eine germanisierter, aussterbender Volksstam. W: *Pommern in Wort und Bild*, Frankfurt a.M. 1979, s. 386 – 391

76. **Gohrbandt Emil**, Siedlungsgeschichte bis zur Aufhebung der Erbuntertätigkeit. W: *Kreis Rummelsburg*, Stettin 1938, s. 232 – 250, tab.

77. **Gołębiewski Hieronim**, Bilder aus dem Fischerleben auf der Halbinsel Hela. Aus d. Poln. übers. von J. Schultz, Danzig: Westpreussischer Verlag 1918, 55 s.

Rec. F. Lorentz – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, H. 1(6), s. 57 - 58

78. **Gostkowski Jark**, Die Kaschuben. – Die Ostmark, 1933, Jg. 38, s. 73 – 74

79. **Górniewicz Hubert**, Die deutsche Substitution des Phonems *c* in einige Ortsnamentypen des Gebietes von Pomorze Gdańskie und mit ihr verbundene ungenaue Restitutionsen. – *Onomastica Slavo-Germanica* (Berlin), 1973, Bd. 7, s. 137 – 160

80. **\*Granzow Klaus**, Pommerellen und Kaschuben. Porträt einer osteuropäischen Landschaft. W: Eisen ist nicht nur hart. Begegnungen und Wiederbegegnungen mit dem deutschen Osten. Hrsg. von Franz Kusch, Stuttgart 1980, s. 110 – 115

81. **\*Granzow Klaus**, Willkommen – Herr von Puttkamer! Wiederbegegnung mit Pommern, Hamburg 1977

82. **\*Gribel Hermann**, Statistik des Bütower Kreises, Butow 1858

83. **Grucza Franciszek**, Die Vertretung des altpomoranischen [s] und [z] in den deutschen Formen der Ortsnamen Slawischer Herkunft im Ostseeraum. – *Lingua Posnanensis*, 1968, T. 12/13, s. 125 – 133

84. **Gulgowski I[zydor]**, Das Bauernhaus in der Kaschubei. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 2, s. 64 – 67, 1909, H. 3, s. 87 – 98, 1910, H. 5, s. 194 – 202, 2 tabl., il

85. **G[ulgowski Izydor]**, Bedeutungen einzelner Wörter und Redensarten. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1909, Bd. 1, H. 3, s. 100 – 101

86. **Gulgowski Izydor**, Beiträge zur Volkskunst in der Kaschubei. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1912, Bd. 2, H. 2 (7), s. 78 – 90.il.

87. **Gulgowski Izydor**, Hausfleiss in der Kaschubei. – Pommereller Landbote, 1926, s. 61 – 64, il.

88. **Gulgowski I[zydor]**, Hausfleiss und Volkskunst in der Kaschubei. W: *Die Provinz Westpreussen in Wort und Bild, Tl. 2*, Danzig 1912, s. 143 – 149, il.

89. **Gulgowski Izydor**, Hausfleissboden in Westpreussen, Marienwerder: Groll [1911], 16 s. (Schriften des Deutschen Vereins für ländliche Wohlfahrts- und Heimatpflege Provinz Abt. Westpreussen; 1)

90. **Gulgowski I[zydor]**, Kassubische Volkskunst. – Wanderer durch Ost- und Westpreussen, 1908, Jg. 5, s. 103 – 107

91. **Gulgowski Izydor**, Die Malerei als Volkskunst in Pommerellen. – Ost- und Westpreussen, 1913/1914, Jg. 2, s. 13 – 15

92. **Gulgowski Izydor**, Der Name „Kaschubei“. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1909, Bd. 1, H. 4, s. 148 – 152

93. **Gulgowski Izydor**, Sonne, Mond und Sterne im Volksglauben am Weitsee (Wdzydze-See). – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 1, s. 23 – 25

94. **Haas Alfred**, Die Kassuben. – Blätter für Pommersche Volkskunde (Labes), 1898, Bd. 6, s. 153 – 155

95. **Haken [Ch. W.]**, Bericht mit unbedeutenden stilist. Abweichungen. – Büschings Wöchentliche Nachrichten, 1779 [druck 1780], Jg. 7, s. 163 – 193

96. **Haken [Ch. W.]**, Bericht über die pommerschen Kaschuben. W: *Ausführliche Beschreibung des gegenwärtigen Zustandes des Königl. Preussischen Herzogtums Vor- und Hinterpommern, Bd. 1*. Hrsg. von L. W. Brüggemann, Stettin 1779, s. 70 – 72

97. **Haken [Ch. W.]**, Bericht über die pommerschen Wenden. W: *Aüsführliche Beschreibung des gegenwärtigen Zustandes des Königl. Preussischen*

*Herzogtums Vor- und Hinterpommern, Bd. 1, Hrsg, von L. W. Brüggemann, Stettin 1779, s. 170 - 172*

98. **Hanow W.**, Die Kassabiten. Ein Versuch die Namen und die Grenzen Kaschubiens zu bestimmen. – Neue Preussische Provinzial-Blätter, 2.Folge, 1855, Bd. 8, s. 161 – 166

99. **Harder** [nazw.], Hermann [pseud.] Joseph Paul, Kaschuben. Kleine Bilder aus der Heimat, Berlin: Schriftenvertriebsanstalt 1904, 90 s.

100. **Harmsen Hans**, Die Kaschubei. – Volk und Reich, 1931, Bd. 7, s. 448 – 456

101. **Hartmann Stefan**, Zu den Nationalitätenverhältnissen in Westpreussen vor Ausbruch des Ersten Weltkrieges. – Zeitschrift für Ostforschung, 1993, Jg. 42, s. 391 – 405

Tu m.in. o Kaszubach

102. Das **Haupt** der Heiligen Barbara [Sage]. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 2, s. 71

103. **Hausfleiss** und Volkskunst in der Kaschubei. – Verein für kaschubische Volkskunde, 1912, Nr 8, 6 s.

Ausstellung in Karthaus vom 23. bis 30. Juni 1912

104. **Heidelck Friedrich**, Die kaschubische Giebelaubenhaus. – Jomsburg 1939, Bd. 3, s. 95 – 113

105. **Heidn Willy**, Die Ortschaften des Kreises Karthaus/Westpr, in der Vergangenheit, Marburg:[b.w.] 1965, VII, 684 s., 1 mapa. (Wissenschaftliche Beiträge zur Geschichte und Landeskunde Ost- Mitteleuropas)

106. **Henkel W[aldemar]**, Die Kassuben. – Grenzboten 1908, Bd. 67, s. 599 – 603



107. **Hermann R.**, Von der erratischen Blöcken im Regierungsbezirk Danzig. W: *Die Provinz Westpreussen in Wort und Bild, Tl. 2*, Danzig 1912, s. 120 – 124, il.

108. **Hilferding Aleksandr**, Die baltischen Slaven. – *Slavisches Centralblatt* 1865, s. 294

109. **Hilferding Aleksandr**, Die sprachlichen Denkmäler der Drevjaner und Glinjaner Elbslaven im Lüneburger Wendlande. Aus dem Russischen von J. E. Schmalzer, Bautzen: Schmalzer 1857, 50 s.

110. **Hilferding Aleksandr**, Die Ueberreste der Slaven auf die Sudküste des baltischen Meeres. Übers. aus dem Russisch. – *Zeitschrift für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft*, 1864, Bd. 1, s. 81 – 97, 230 – 239, Bd. 2, s. 81 – 111

111. **Hinze Friedhelm**, Aus der Werkstatt des Pomoranischen Wörterbuchs. – *Rocznik Slawistyczny*, 1965, R. 24, s. 93 – 107

112. **Hinze Friedhelm**, Der Ausdruck des Passivs im Slovinzischen. – *Zeitschrift für Slawistik*, 1966, Bd. 11, s. 481 – 502

113. **Hinze Friedhelm**, Bemerkungen zur neuesten kaschubischen Literatur. I. Alojzy Nagel. – *Zeitschrift für Slawistik*, 1974, Bd. 19, Nr 1, s. 42 - 46

114. **Hinze Friedhelm**, Bemerkungen zur neuesten kaschubischen Literatur. II. Jan Drzeżdżon (1937 – 1992). – *Zeitschrift für Slawistik* 1993, Bd. 38, s. 464 – 474

115. **Hinze Friedhelm**, Die Besonderheiten des pomoranischen Kardinalzahlworts gegenüber dem des Polnischen. – *Zeitschrift für Slawistik*, 1972, Bd. 17, s. 346 – 359

116. **Hinze F[riedhelm]**, Die Besonderheiten des pomoranischen Wortschatzes gegenüber dem der polnischen Schriftsprache. W: *Slawische Wortstudien*, Bautzen 1975, s. 89 – 98

117. **Hinze Friedhelm**, Die Bezeugung des Pomoranischen im Spiegel der Korrespondenz Karl Gottlob von Antons. – Zeitschrift für Slawistik, 1990, Bd. 35, s. 599 – 609

118. **Hinze Friedhelm**, Bibliographische Beiträge zu einer Geschichte der kaschubischen Literatur. I. Alojzy Budzisz. – Zeitschrift für Slawistik, 1966, Bd. 11, s. 270 – 276

119. **Hinze Friedhelm**, Bibliographische Beiträge zu einer Geschichte der kaschubischen Literatur. II. Jan Patock. – Zeitschrift für Slawistik, 1967, Bd. 12, s. 95 – 106

120. **Hinze Friedhelm**, Bibliographische Beiträge zu einer Geschichte der kaschubischen Literatur. III. Jan Bilot. – Zeitschrift für Slawistik, 1972, Bd. 17, Nr 2, s. 281 - 284

121. **Hinze Friedhelm**, Die deutschen Lehnwörter im Pomoranischen (Kaschubischen), Berlin 1961, XLVI, 605 k.  
Diss. Maszynopis powiel.

122. **Hinze Friedhelm**, Die deutschen Lehnwörter im Pomoranischen (Kaschubischen), Berlin: Akademie-Verlag 1963, 18 s. (Sitzungsberichte der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Klass für Sprachen, Literatur und Kunst, Jg. 1963, Nr 2)

123. \***Hinze Friedhelm**, Deutscher Ablaut in der Stammbildung des Pomoranischen. Zur Bezeichnung von „Glocke“ und „Schaukel“. Onomatopoeischer Ablaut in der Stammbildung des Pomoranischen und anderer slawischer Sprachen im bes. engem Kontakt zum Deutschen. W: *Abhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Phil.- Hist. Klasse 67*, Leipzig 1977, s. 85 – 92

124. **Hinze Friedhelm**, Einige Lehnprägungstypen nach niederdeutschem Muster, vornehmlich im Nordpomoranischen. – Zeitschrift für Slawistik 1993, Bd. 38, s. 79 – 85

125. **Hinze Friedhelm**, Einige slovinzische Reliktwörter im hinterpommerschen Plattdeutsch. – Zeitschrift für Slawistik, 1970, Bd. 15, s. 35 – 37

126. **Hinze F[riedhelm]**, Die etymologische Klärung von Namen im Leba-See in Hinterpommern. – Zeitschrift für Slawistik, 1970, Bd. 15, s. 38 – 48

127. **Hinze Friedhelm**, Das Gleichnis vom Saemann in slovinzischer und kaschubischer Fassung. – Zeitschrift für Slawistik, 1966, Bd. 11, s. 503 – 516

128. **Hinze Friedhelm**, Hundert kaschubische Tanzverse von Jan Patock. Ins Deutsche übersetzt und kommentiert von [...] – Zeitschrift für Slawistik, 1970, Bd. 15, s. 393 – 409

129. **Hinze Friedhelm**, Józef Łęgowski's Niederschrift einer slovinzischen Fassung des Paul Gerhardt – Liedes „Wach auf, mein Herz, und singe“. – Zeitschrift für Slawistik, 1967, Bd. 12, s. 207 – 211

130. **Hinze Friedhelm**, Karl Gottlob von Antons kaschubische Studien. (Zu den Anfängen der kaschubischen Lexikographie). – Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, 1965, T. 5, s. 297 – 305

131. **Hinze Friedhelm**, Kaschubisch séstnica „Wochenbett, Kindbett“. – Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, 1970, T. 9, s. 57 – 60

132. **Hinze Friedhelm**, Das katholische Auferstehungslied „Trzy Maryje poszły“ im evangelischen slovinzisch-kaschubischen Schriftum. W: *Prace filologiczne*, T. 20, Warszawa 1970, s. 331 – 336

133. **Hinze Friedhelm**, Keine Etymologie ohne Onomasiologie. Dargestellt an einigen Fällen von Sinnwandel in pomoranischen und baltischen Ausdrücken für den Bewegungsbegriff »wenden, biegen, drehen«. W: *Natalicia Johanni Schröpfer octogenario a discipulus amicisque oblata. Festschrift für J. Schröpfer zum 80. Geburtstag*, München 1991, s. 201 – 212

134. **Hinze Friedhelm**, Lehnadverb und Verbform als Ausdruck deutscher Distanzkomposita im Pomoranischen. – Zeitschrift für Slawistik, 1977, Bd. 22, s. 615 – 622

135. **Hinze Friedhelm**, Die Namen Scharmützel, Schermützel, Zermützel, Schermeisel und ihre Deutung. Zugleich ein Beitrag zur Etymologie von ostslaw[ische] koromysło „Wassertrage“. – Zeitschrift für Slawistik, 1972, Bd. 17, s. 19 – 24

136. **Hinze Friedhelm**, Noch einmal pomoranisch sobaka „Hund“. – Zeitschrift für Slawistik, 1970, Bd. 15, s. 238 – 239

137. **Hinze Friedhelm**, Onomatopöie und Nomination. Dargestellt an pomoranischen (kaschubischen) Bezeichnungen der Wild-Avifauna. – Zeitschrift für Slawistik, 1987, Bd. 32, s. 815 – 823

138. **Hinze Friedhelm**, Pomoranisch zemki „schwer“: zemki „beschwerlich, mühsam“ und sein etymologisches Nest. – Zeitschrift für slawische Philologie, 1992, Bd. 52, s. 150 – 156

139. **Hinze Friedhelm**, Pomoranisch-baltische Entsprechungen im Wortschatz. – Zeitschrift für Slawistik, 1984, Bd. 29, s. 189 – 196

140. **Hinze Friedhelm** Pomoran[isch] – poln[ische] *podwoda* Fuhrwerk, Fronfuhr, russ[ische] *podvoda* Fuhrwerk im Deutschen. – Zeitschrift für Slawistik, 1974, Bd. 19, s. 734 - 735

141. **Hinze Friedhelm**, Pomoranische Bezeichnungen des *Kormorans*. Zeitschrift für Slawistik, 1977, Bd. 22, s. 53 – 55

142. **Hinze Friedhelm**, Pomoranische Bezeichnungen des Marienkäfers im hinterpommerschen Plattdeutsch. – Zeitschrift für Slawistik, 1964, Bd. 9, s. 349 – 351

143. **Hinze Friedhelm**, Pomoran[ische] knezël, grosse Nase, Rüssel, und Verwandtes: nord(ost) d[eu]t[sche] Knösel/Knoesel (kurze) Tabakspfeife. – Zeitschrift für Slawistik 1992, Bd. 37, s. 630 – 632

144. **Hinze Friedhelm**, Pomoran[ische] minic- altpoln. mienic- altruss. meniti „sagen“: Ein pomoranisch-altpolnisch-altrussisches Iosemantem. – Zeitschrift für Slawistik 1994, Bd. 39, s. 226 – 229

145. **Hinze Friedhelm**, Pomoran[ische] paxina: nordostd[eu]t[sche] Pachine „eine Art. Wertmarke”. – Zeitschrift für Slawistik 1994, Bd. 39, s. 118 – 122

146. **Hinze Friedhelm**, Pomoranische Reliktwörter in hinterpommerschen Niederdeutsch. W: *Slawistik in der DDR 1977, Dem Wirken Hans Holm Biel-felds gewidmet*, Berlin 1977, s. 130 – 138

147. **Hinze Friedhelm**, Pomoran[ische] studki bitter (übertr.) und sein etymologisches Nest. – Zeitschrift für Slawistik 1993, Bd. 38, s. 197 – 199

148. \***Hinze Friedhelm**, Pomoranische und sorbische onomatopoetische Vogelbezeichnungen. – Lětopis. Jahresschrift des Instituts für Sorbische Volksforschung. Rjad A, 1989, 36, s. 25 – 32

149. **Hinze Friedhelm**, Das Pomoranische Wörterbuch. – *Slavia (Praha)*, 1962, 31, s. 453 – 455

150. **Hinze Friedhelm**, Pomoranische Wortstudien. (1. Nordostkasch. šeda „Feldgrenze, Rain”; 2. sabor. Putkamer „Kleibauer”; nordostkasch. rëb‘ata „Lumpengesindel, Pöbel” und nordpomoran. Rëb‘atka „mein Liebes” (zu Kindern). – *Kwartalnik Neofilologiczny*, 1977, R. 24, s. 297 – 301

151. **Hinze Friedhelm**, Die slavische Kaschubei im Schnittpunkt deutscher und baltischer Einflußzonen. W: *Slawistische Studien zum XI Internationalen Slavistenkongreß in Preßburg/Bratislava*, Köln; Weimar; Wien, 1993, s. 176 – 196

152. **Hinze Friedhelm**, Slovinzisch als Kirchensprache. W: *Das heidnisch und christliche Slaventum*, Wiesbaden 1967, s. 194 – 200

Acta II Congressus intern.hist. Slavicae Salisburgo-Ratisbonensis anno 1967 celebrati

153. **Hinze Friedhelm**, Slovinz[isch] a°rnt „Prophezeiungsbuch”. – Zeitschrift für Slawistik, 1969, Bd. 14, s. 69 – 72

154. **Hinze Friedhelm**, Slovinzisch iak ubske st „Huflattisch”. – Zeitschrift für Slawistik, 1963, Bd. 8, s. 55 – 57

155. **Hinze Friedhelm**, Slovinzische Fischzugnamen vom Garder See in Hinterpommern. – Nachleben u[nd] Etymol[ogie] slovinzischer Namen. – Zeitschrift für Slawistik, 1970, Bd. 15, s. 386 – 392

156. **Hinze Friedhelm**, Slovinzische Fischzugnamen vom Garder See in Hinterpommern (Nachtrag). – Zeitschrift für Slawistik, 1971, Bd. 16, s. 385 – 388

157. **Hinze F[riedhelm]**, Slovinzische Reliktwörter aus dem Sachgebiet der Winterfischerei im ehem. Hinterpommerschen Niederdeutsch. – Zeitschrift für Slawistik, 1969, Bd. 14, s. 577 – 581

158. **Hinze Friedhelm**, Die slovinzischen und kaschubischen Fassungen des Vaterunsers. – Zeitschrift für Slawistik, 1966, Bd. 11, s. 205 – 213

159. **Hinze Friedhelm**, Südwestkasch[ubische] réfait, refatka ripötka „Pfifferling“. – Zeitschrift für Slawistik, 1968, Bd. 13, s. 681 – 682

160. **Hinze Friedhelm**. Telephonie und Rundfunk in der kaschubischen Folklore. – Zeitschrift für Slawistik, 1970, Bd. 15, s. 227 – 237

161. **Hinze Friedhelm**, Die Typen der Lehnprägungen nach deutschem Vorbild im Pomoranischen. – Zeitschrift für Slawistik, 1967, Bd. 12, s. 639 – 649

162. **Hinze Friedhelm**, Eine unveröffentliche Variante des kaschubischen Liedes von Räuber Madej. – Zeitschrift für Slawistik, 1971, Bd. 19, s. 49 – 54

163. **Hinze Friedhelm**, Der urslawische Anteil am pomoranischen Wortschatz. Urslawische Lexik des Pomoranischen, die nicht im Polnischen bezeugt ist. – Zeitschrift für Slawistik, 1982, Bd. 27, s. 342 – 355

164. **Hinze F[riedhelm]**, Das Verhältnis von dem Heyles kaschubischen „Ptozsy gode“ (Vogelhochzeit) zu seiner dravänpolabischen Vorlage, dem „Lied, welches die Wende singen, wenn sie in Gesellschaft zuweilen lustig sind“. – Zeitschrift für Slawistik, 1973, Bd. 18, s. 281 – 290

165. **Hinze Friedhelm**, War „Brotolomaeus“ Raddäus Küster in Gross-Dübsow. Ein Beitrag zur Erforschung des Kirchenslovinzischen Schrifttums. – Zeitschrift für Slawistik, 1992, Bd. 37, s. 427 – 429

166. **Hinze Friedhelm**, Wasserflurnamen in der Putziger Wiek. – Onomastica, 1970, T. 15, s. 143 – 162

167. **Hinze Friedhelm**, Die Wiedergabe des deutschen Substantiv-Verbalabstrakt-Kompositums im Slovinzischen. Ein Beitrag zur deutschen Lehn-syntax im Slawischen. W: *Slawisch-deutsche Wechselbeziehungen in Sprache, Literatur und Kunst*, Berlin 1969, s. 63 – 68

Festschrift für Hans Bielfeldt

168. **Hinze Friedhelm**, Wörterbuch und Lautlehre der deutschen Lehnwörter im Pomoranischen (kaschubischen), Berlin: Akademie-Verlag 1965, 534 s. (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik; Nr 37)

169. **Hinze Friedhelm**, Zu einigen pomoranischen Reliktwörtern aus dem Bereich der Segelschifffahrt. – Zeitschrift für Slawistik, 1971, Bd. 16, s. 389 – 391

170. **Hinze Friedhelm**, Zum Leben und Werk von Friedrich Lorentz (1870 – 1937) Eine Würdigung anlässlich seines 25. Todestages. W: *Beiträge zur Geschichte der Slawistik*, Berlin 1964, s. 81 – 112

171. **Hinze Friedhelm**, Zum Leben und Werk von Gotthelf Matthias Bronisch (1868 – 1937). – Zeitschrift für Slawistik, 1992, Bd. 37, s. 283 – 286

172. **Hinze Friedhelm**, Zum Nachleben slovinzischer Gehöftsnamen in Groß Garde (Gardna Wielka). – Zeitschrift für Slawistik, 1971, Bd. 16, s 110 – 126

173. **Hinze Friedhelm**, Zur Biographie des kaschubischen Schriftstellers Jan Bilot. – Zeitschrift für Slawistik, 1974, Bd. 19, s. 47 – 48

174. **Hinze F[riedhelm]**, Zur Etymologie des FN[Familiennamen] Cejno-wa und des ON[Ortsname] Ceynowa/Chaupy. – Zeitschrift für Slawistik, 1976, Bd. 21, s. 181 – 183

175. \***Hinze Friedhelm**, Zur Etymologie des Flur- und Siedlungsnamen d[eu]t[sche] Rixhöft (pomoran. Rozéft – poln. Rozewie). – *Onomastica Slavogermanica*, 1990, 19, s. 219 – 223

Hans Walter zum 70. Geburtstag

176. **Hinze Friedhelm**, Zur 100. Wiederkehr des Geburtstages von Friedrich Lorentz (1870 – 1937). Ein Beitrag zur Geschichte der Slawistik in Deutschland. – *Zeitschrift für Slawistik*, 1970, Bd. 15, s. 789 – 811

177. **Hinze Friedhelm**, Zur neuen Übersetzung der vier Evangelien ins Kaschubische. – *Zeitschrift für Slawistik*. 1993, Bd. 38, s. 401 – 403

178. **Hinze Friedhelm**, Zur Quelle „Kaschubischen Weihnachtliedes“ von Werner Bergengruen. – *Zeitschrift für Slawistik*, 1964, Bd. 9, s. 66 – 76

179. **Hinze Friedhelm**, Zur 400. Wiederkehr des Geburtsjahres von Michael Pontanus (1583 – 1654). (Ein Beitrag zum Lutherjahr). – *Zeitschrift für Slawistik*, 1983, Bd. 28, s. 752 – 772

180. **Hinze F[riedhelm]**, **Lauch A[nnelies]**, Die pomoranischen Sprachproben in der Handschrift „Ms. slav. Oct. 3“ der Berliner Staatsbibliothek und ihre Vorlage. – *Zeitschrift für Slawistik*, 1971, Bd. 16, s. 733 – 750

181. **Hirtenhorn** und Ringstock, von Leo Müller. – *Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde*, 1912, Bd. 2, H. 2 (7), s. 96 – 98, il

182. **Hirtenruf** aus Strellin Kr[eis] Putzig. Augezeichnet und übersetzt von Johannes [Jan] Patock. – *Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde*, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 221 – 222, nuty

183. **Hochzeitsbitterspruch** aus Chmielno Kr[eis] Karthaus, mitgeteilt von Max Pintus. – *Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde*, 1909, Bd. 1, H. 3, s. 104 – 107

184. **Hochzeitsbittersprüche** aus Linde, Kr[eis] Neustadt von F[riedrich] Lorentz. – *Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde*, 1912, Bd. 2, H. 2 (7), s. 98 – 101



185. **Hochzeitsbittersprüche** bei den Slovinzen im Kreise Stolp. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1909, Bd. 1, H. 4, s. 154 – 156

186. **Hoffmann Erich, Zischke Erwin**, Klobschin (Burchardsdorf) Kr[eis] Karthaus/Westpr. und seine Umgebung am Turmberg (1605 – 1945), Marburg: [b.w.] 1967, XII, 249 s., 1 mapa. (Wissenschaftliche Beiträge zur Geschichte und Landeskunde Ost-Mitteleuropas; Nr 79)

187. **\*In der** Kassubei. – Kölnische Volkszeitung, 1905, Nr 790

188. **Jagič Vatroslav**, Einige Streitfragen. – Archiv für slavische Philologie, 1898, Bd. 20, s. 40 – 46

189. **\*Jagič Vatroslav**, Die Umlauterscheinungen bei den Vocalen e ę, e in den slavischen Sprachen. – Archiv für slavische Philologie, 1881, Bd. 5, s. 534 –; 1882, Bd. 6, s. 73 –

190. **Jagič Vatroslav**, Die Verwandtschaft der slavischen Sprachen. – Archiv für slavische Philologie, 1898, Bd. 20, s. 13

191. Zweiter **Jahresbericht** der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde. Vorgelegt am 15. Junius 1827, Stettin 1828, s. 33 – 38  
Tu o badaniach Mrongowiusza

192. Dritter **Jahresbericht** der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde. Vorgelegt am 14. Junius 1928, Stettin 1828, s. 64 – 85  
Tu o badaniach kaszubsko-pomorskich (Kassubisch Pomerellische Forschungen)

193. Vierter **Jahresbericht** der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde. Vorgelegt am 15. Junius 1829, Stettin 1830, s. 47 – 48  
Tu o badaniach językowych wśród Kaszubów

194. **Jak** ilca z naszĭ o kant źginól [Sage]. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 215

195. **Jeszke Jerzy**, Zur Erkundung von Wortinfiltraten im Kaschubischen. – *Roczniki Humanistyczne*, 1964, 12, z. 4, s. 61 – 68

196. **Johanniswurcz**, von Johannes [Jan] Patock. – *Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde*, 1912, Bd. 2, H. 2 (7), s. 95 – 96

197. **Kaftan Ernst**, Bauernhäuser des Kreises Deutsch-Krone, Westpreussen, Darmstadt 1916, 46 s., 22 tabl.  
Diss.

198. **Kaiser Karl**, Kritisches zur Kaschubenforschung. – Wörter und Sachen, N.F., 1939, Bd. 2, s. 235 – 247

199. \***Karthaus** und sein Kloster „Marienparadies“. Ein Bildband zum Heimat des Kreises Karthaus. Hrsg. von Wilhelm Brauer, Salzburg 1980

200. **Kaschuben** in Westpreussen. – *Neues Volk*, 1941, Bd. 9, H. 7, s. 10 – 13

201. **Kaschubische Hausindustrie**. Auf Anregung des deutschen Vereins für ländliche Wohlfahrts- und Heimatpflege hrsg. von Ernst Seefried-Gulgowski, Berlin: Deutsche Landbuchhandlung 1911, 36 s.

Rec. F. Schwarz – *Mitteilungen des Westpreussischen Geschichtsvereins*, 1912, Jg. 11, Nr 3. S. 36

202. **Kaschubische Rätsel**. W: *Die Provinz Westpreussen in Wort und Bild*, Tl. 2, Danzig 1912, s. 471

203. **Kassuben**. W: *Die Jubiläumskirchen in Ostpreussen*, [b.m.], 1912, s. 41 – 44

204. **Kiechel Samuel**, Über Kassuben, Danzig, Elbing und Königsberg [Reisebericht a.d. 1674]. – *Altpreussische Monatsschrift*, 1872, Bd. 9, s. 365 – 372

205. **Kinderspielzeug**, von I[zydor] Gulgowski. – *Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde*, 1913, Bd. 2, H. 3 (8), s. 149 – 152, il.

206. \***Klat Marek, Mykowski Jaroslaw**, Buch der Kaschubei. Eine kaschubische Erzählung von Edmund Szczesiak, Einleitung von Józef Borzyszkowski. Aus dem Poln. von Halina Stasiak, Gdańsk 1995

207. **Kleine** Mitteilungen – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde 1910, Bd. 2, H. 1(6), s. 57, 1912, H. 2(7), s. 105 - 106

208. **Kluge Friedemann**, Eine Bibel für die Kaschuben. Zur Vorgeschichte der ersten kaschubischen Bibelübersetzung. W: *Kirche im Osten. Studien zur osteuropäischen Kirchengeschichte und Kirchenkunde*, Bd. 37, Göttingen 1994, s. 35 – 61

209. \***Kluge Friedemann**, Kaschubische Renaissance. Vom neuen Selbstbewusstsein eines kleinen slavischen Volkes. – Jahrgabe der Klaus-Groth-Gesellschaft (Heide in Holstein), 1997, Bd. 39, s. 167 – 170

210. **Kluge Friedemann**, Ein vielfach verändertes Kaschubenbild. Neuere polnische Forschungen zur Kaschubei und ihren Bewohnern (Literaturbericht). – Zeitschrift für Ostforschung 1994, Jg. 43, s. 71 – 81

211. **Knoop Otto**, Die Abnahme der kaschubischen Bevölkerung im Kirchspiel Charbrow. – Baltische Studien, 1883, Bd. 33, s. 368 – 370

212. \***Knoop Otto**, Etwas von den Kaschuben. – Unsere Heimat (Köslin), 1925, Nr (?) 1, 2, 4, 6

213. \***Knoop Otto**, Die Sprache der baltischen Slawen. – Blätter für Pommersche Volkskunde, 1896, Jg. 4, s. 188

214. **Knoop Otto**, Sprachliches aus Pommern. – Blätter für Pommersche Volkskunde, 1893, Jg. 1, s. 123 – 125

Tu m.in. o okręgu słupskim i lęborskim

215. \***Knoop Otto**, Schwank und Streich aus Pommern, Poznań 1894

216. **Knoop Otto**, Volkssagen, Erzählungen, Aberglauben, Gebräuche und

Märchen aus dem östlichen Hinterpommern. Gesammelt von ..., Posen: J. Jolowicz 1885, XXX, 240 s.

217. **Knoop Otto**, Volkssagen, Erzählungen und Schwänke aus dem Kreise Dramburg. Unter Mitw. von A. Heller gesammelt. u. hrsg. von [...], Köslin: C. G. Hendetz 1926, XI, 116 s. (Ostpommersche Sagenschatz; Bd. 3)

218. **Knoop Otto**, Volkssagen, Erzählungen und Schwänke aus dem Kreise Lauenburg, Köslin: C. G. Hendetz 1925, XII, 104 s. (Ostpommersche Sagenschatz; Bd. 2)

219. **Knoop Otto**, Volkssagen und Erzählungen aus der Stadt und dem Landekreis Stolp. Gesammelt und hrsg. von [...], Stolp: O. Eulitz 1925, VIII, 90 s.

220. **Knoop Otto**, Zu Bêlbog und Černobog. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1909, Bd. 1, H. 3, s. 98 – 100

221. **Koblischke Julius**, Bemerkungen zu Prof. Baudouin de Courtenay's „Kurzem Resumé der kasubischen Frage“. – Archiv für slavische Philologie, 1906, Bd. 28, s. 261 – 283

222. **Koblischke Julius**, Der Name „Slovinzen“. – Mitteilungen des Vereins für Kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 1, s. 12 – 14

223. **Koblischke Julius**, Zum Kaschubennamen. Kritische Bemerkungen. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 2, H. 1 (6), s. 21 – 33

224. **Körner G.**, Philologisch-kritische Abhandlung von der Wendischen Sprache und ihrem Nutzen in den Wissenschaften, Leipzig 1766, 74 s.

225. **Krannhals Hanns**, Das Zünglein an der Waage (die Kaschuben). W: *Wir von Weichsel und Warthe*, Salzburg (1950), s. 192 – 194

226. **Krannhals Hanns**, Zwischen den Stühlen. Das Schicksal der Kaschuben in Westpreussen. – Westpreussen-Jahrbuch 1951/52, s. 129 – 132

227. **Krause R.**, Sitten, Gebräuche und Aberglauben in Westpreussen. Gesammelt von ..., Berlin: Schriftenvertriebsanstalt [1904], 76, [2] s.

M. in. z okręgu człuchowskiego

228. Der **Kreis Schlochau**. Ein Buch aus preussisch-pommersche Heimat. Erarb. und zsgest. von Manfred Vollack und Heinrich Lemke, Kiel: Heimatkreisausschuss Schlochau 1974, 600 s.

229. \***Kreplin Klaus-Dieter**, Kaschuben im preussischen Staat. Bemerkungen. – Mitteilungen aus dem Genealogischen Archiv Kreplin (Herdecke), 1993, Nr 12 (Reihe H, Nr 1)

230. **Krieg A.**, Karwenbruch. W: *Die Provinz Westpreussen in Wort und Bild. Tl. 2*, Danzig 1912, s. 149 – 151

231. **Kruger Fritz**, Heimatkunde des Kreises Bütow, Bütow:[b.w.] 1929, 123 s., tab.

H. 2: Das Land Butow. Ein Deutsches Land. Geschichte der Heimat in Bildern, Tl.1

232. **Kucharska Jadwiga**, Die kaschubischen Maschoperien in der Feldforschung. – Deutsches Jahrbuch für Volkskunde, 1962, Jg. 8, s. 53 – 64

233. **Kuhn Walther**, „Kaschuben“ als deutscher Stammesname. – Deutsche Monatshefte in Polen, 1937/38, Jg. 4, s. 545 – 549

234. **Kukier Ryszard**, Das pomeranisch-kaschubische Skansen in Kluki. – Lětopis. Jahresschrift des Instituts für Sorbische Volksforschung. Reihe C. Volkskunde, 1970, Nr 13, s. 143 – 148

235. **Kunkel Otto**, Ostpommersche Volkstumskunde und ihr Gegenwartswert. W: *Hinterpommern. Hrsg. von Kurt Cronau*, Stettin 1929, s. 261 - 271, il., tab.

Tu m.in. stroje kaszubskie i model wsi kaszubskiej

236. **Kutzscher Gerhard**, Zur kassubischen Frage. – Zeitschrift für Politik, 1926, Bd. 16, s. 86 – 91

237. \***Labuda Gerard**, Schlüsselprobleme zur Geschichte der Kaschuben auf Grund der Geschichte Pommerns. – Polnische Weststudien (Poznań), 1989, Bd. 8, s. 3 – 33

238. **Lange Th.**, Die pommerschen Kaschuben, - Berliner Gerichtszeitung, 1897, Beilage aus 2 November

239. **Lange Th.**, Die pommerschen Kaschuben. - Leipziger Tageblatt, 1898, 27 January

240. **Lauenburger Illustrierter Kreiskalender** für das Jahr 1909, Lauenburg [1909]

Rec. F. Lorentz – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1909, Bd. 1, H. 3, s. 111

241. \***Laur Wolfgang**, Die sogenannten Wenden im Baltikum. – Jahrbuch für fränk. Landesgeschichte, 1961, Bd. 21, s. 431 – 437

242. **Lebende Spinnstubenlieder**. Nach Wort und Weise aus Volksmund im ländlichen Ostpreussen aufgezeichnet und erläutert von Eduard Roese, Berlin: Deutsche Landbuchhandlung 1911, VI, 264 s.

Tu m.in. o Kaszubach. – Rec. I. Gulowski – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1912, Bd. 2, H. 2 (7), s. 108

243. **Lingenberg Heinz**, Die Kaschuben. Kultur, Geschichte und Volkstum einer Minderheit. – Westpreussen-Jahrbuch, 1985, Bd. 35, s. 123 – 150

244. Der **Lissauer Müller** und der Wanderer. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde. 1909, Bd. 1, H.4, s. 153 – 154

245. \***Litwin Jerzy**, Kaschubischer Bootsbaue. Tl. 1: Volkstümliche Bootsbaue im Binnenland; Tl. 2: Volkstümliche Bootsbaue an der Küste. – Deutsche Schifffahrtsarchiv, 1984, Bd. 7, s. 223 – 242; 1985, Bd. 8, s. 285 – 308

246. \***Litwin Jerzy**, Der Slowinzer Kahn, einer interessanter Überblick des ehemaligen Bootshaus. – Logbuch, 1980, Bd. 16, s. 77 – 80

247. **Lorek [Gotthilf]**, Abentheuerliche Einführung eines Predigers in sein Pfarramt. Ein charakteristischer Beitrag zur Sinnesart der Kassuben am Leba-Strome. – Pommersche Provinzial-Blätter für Stadt und Land, 1821, Bd. 3, s. 306 – 320

248. **Lorek [Gotthilf]**, Extra-Kassubischer Aberglaube. Zur Beherzigung für die Gegner einer zweckmässigen Aufklärung des Landvolks und Verbesserung seiner Schulen. – Pommersche Provinzial-Blätter für Stadt und Land, 1821, Bd. 3, s. 421 – 426

249. **Lorek [Gotthilf]**, Zur Charakterisierung der Kaschuben am Leba-Strome. – Pommersche Provinzial-Blätter für Stadt und Land, ..., Bd. 2, s. 334 – 363, 455 – 477, 1 tabl.

Na s. 334 – 338 zamieszczone są uwagi wydawcy J.C.L. Hakena

250. **Lorentz Friedrich**, Beiträge zur Biographie des Michael Pontanus. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 161 – 167

251. **Lorentz Friedrich**, Bêlbog und Černobog. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 1, s. 19 – 23

252. **Lorentz Friedrich**, Bemerkungen über die Akzentqualitäten des Kaschubischen und Slovinzischen. – Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, 1904, Bd. 37, s. 351 – 364

253. **Lorentz Friedrich**, Bemerkungen zu den in päpstlichen Urkunden überlieferten ostseewendischen Namensformen. – Archiv für slavische Philologie, 1905, Bd. 27, s. 474 - 475

254. **Lorentz Friedrich**, Die Bevölkerung der Kaschubei zur Ordenszeit. – Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins, 1926, H. 66, s. 7 – 67

255. **Lorentz Friedrich**, Die Familiennamen auf – ski. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1909, Bd. 1, H. 4, s. 156 – 157

256. **Lorentz Friedrich**, Das gegenseitige Verhältnis der sogenannten lechischen Sprachen. – Archiv für slavische Philologie, 1902, Bd. 24, s. 1 – 73

257. **Lorentz Friedrich**, Geschichte der Kaschuben, Berlin: Hobbing 1926, 172 s

258. **Lorentz Friedrich**, Geschichte der pomoranischen (kaschubischen) Sprache, Berlin;Leipzig: W. de Gruyter 1925, XI, 236 s. (Grundriss der slavischen Philologie;1)

259. **Lorentz Friedrich**, Die Kaschuben, W: *W. Wolz*, *Der ostdeutsche Volksboden*, Breslau 1926, s. 244 – 264

260. **Lorentz Friedrich**, Die Kaschuben. – Deutsche Rundschau, 1927, Bd. 210, s. 294 – 300

261. **Lorentz Friedrich**, Die Kaschuben. – Ostdeutsche Monatshefte, 1929/30 Jg. 10, s. 890 – 894

Toż w: *Pommersche Heimatpflege*, 1931, Bd. 2, s. 21 – 26

262. **Lorentz Friedrich**, Der kaschubische Dialekt von Gorrenschyn, Berlin: Akademie-Verlag 1959, 84 s. (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik; Bd. 19)

263. **Lorentz Friedrich**, Kaschubische Grammatik, Danzig: „Gedana” 1919, 97 s.

Toż przedr. – Hildesheim 1971

264. **Lorentz Friedrich**, Kaschubische Schrift. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 202 – 209

265. **Lorentz Friedrich**, Die kaschubische Schriftsprache. – Osteuropäische Korrespondenz, 1933, Jg. 10, aus 15 Nov., s. 6 – 7

266. **Lorentz Friedrich**, Die kaschubischen Ortsnamen nebst Ableitungen, Berlin: Akademie der Wissenschaften 1933, 64 s.



Odb. z: Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften. Philologisch-historische Klasse: 1933, Nr 4)

267. **Lorentz Friedrich**, Die kaschubischen Stammesnamen. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 2, s. 55 – 60

268. [**Lorentz Friedrich**], Merkblatt zur Auffindung kaschubischer Sprachreste. – Monatsblätter für Pommersche Geschichte, 1934, Jg. 48, s. 147 – 148

269. \***Lorentz Friedrich**, Moderne Dialekte und das Studium desselben. – Münchner Allgemeine Zeitung, 1905, Beilage Nr 189

270. **Lorentz Friedrich**, Der Name der Stadt Putzig. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 2, s. 61 – 64

271. **Lorentz Friedrich**, Ein neu gefundenes kaschubisches Sprachdenkmal aus dem 17. Jahrhundert. – Monatsblätter für Pommersche Geschichte und Altertumskunde, 1934, Jg. 48, s. 129 – 133

272. **Lorentz Friedrich**, Nochmals der Name „Slovinzen“. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 1, s. 14 – 16

273. **Lorentz Friedrich**, Die Ortschaften Damerkau und Wyschetzin in Kreise Neustadt und die Adelsfamilien v[on] Dąbrowski und v[on] Wyszecki. Eine Laienfrage an die Sachverständigen. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 2, H. 1 (6), s. 37 – 39, il.

274. **Lorentz Friedrich**, Pomoranische Ergänzungen zum etymologischen Wörterbuch, Poznań: Instytut Zachodni 1922, s. 158 – 164

Nadb. z: *Slavia occidentalis*, 1922, t. 2

275. **Lorentz Friedrich**, Pomoranisches Wörterbuch . Bd. 1- 5, Berlin: Akademie Verlag 1958 – 1983

Bd. 1: A – P. - 1958, XXII, 691, [1] s.; Bd. 2: P – transp ortirovac. Fortgeführt von Friedhelm Hinze. – 1968 – 1969, XVIII, [2], 592, [2] s.; Bd. 3:

Transp ortirovac –žvwk. Nachträge: aa – čaprina. – 1971 – 1973, s. 593 – 1264; Bd. 4: Nachträge čapr. – slop. – 1974 – 1975, s. 1265 – 1854; Bd. 5: Nachträge šlóz – žvirovišče. – 1983, s. 1855 – 2111. (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik. Sonderreihe Wörterbücher)

276. **Lorentz Friedrich**, Die postlabialen und gutturalen Diphthongierungen des Pomoranischen. W: *Zbornik u slavu Vatroslava Jagiča*, Berlin 1908

277. **Lorentz Friedrich**, Reichte das Kaschubische einst weiter nach Süden. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 2, H. 1 (6), s. 33 – 36

278. **Lorentz Friedrich**, Die Ritter des Deutschen Ordens im Spiegel der Kaschubischen Sage. – Deutsche Volksrat, 1920, Bd. 2, s. 620 – 621

279. **Lorentz Friedrich**, Sagen, Märchen und Aberglauben in den in kaschubischer Sprache veröffentlichten Texten. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 2, H. 1 (6), s. 1 – 21; 1913, Bd. 2.,H. 3 (8), s.130 – 141

280. \***Lorentz Friedrich**, Slavische miscellen. Slovinz. ĩhiet, kasch. vĥiet; Slovin. móuš; Slovin. vòostòum. – Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen (Berlin), 1904, 37, s. 264 – 273

281. **Lorentz Friedrich**, Slavische Namen Hinterpommerns (Pomorze Zachodnie). Bearb. von Friedhelm Hinze, Berlin: Akademie-Verlag 1964, XII, [4], 150, [1] s. (Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin; Nr 32)

282. **Lorentz Friedrich**, Slovinzische Grammatik, Peterburg: Izd. 2. Otdelenija Imperator'skoj Akademii Nauk 1903, XV, 392 s., mapa

283. \***Lorentz Friedrich**, Slovinzische miscellen. Urslav. ĩti im Slovinzischen und Kaschubischen; Slov. bòum; kasch. Heist. rege. – Zeitschrift für

vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprache (Berlin), 1904, 37, s. 340 – 348

284. \***Lorentz Friedrich**, Slovinz[ische] prou sc und Verwandtes. – Archiv für slavische Philologie, 1905, Bd. 27, s. 469

285. **Lorentz Friedrich**, Slovinzische Texte, Peterburg: Izd. 2. Otdelenija Imperator'skoj Akademii Nauk 1905, VI, 150 s.

286. **Lorentz Friedrich**, Slovinzisches Wörterbuch. T. 1 – 2, Peterburg 1908 – 1912, IV, 738 s. + IV, 739 – 1554 s.

Rec. J. Łęgowski – Monatsblätter der Gesellschaft, 1908, Jg. 22, s. 179. – Informacja o publikacji, tegoż – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 2, s. 78 – 79

287. **Lorentz Friedrich**, Die Sprache des Pontanus. – Slavia Occidentalis, 1925, R. 3/4, s. 188 – 214

288. **Lorentz Friedrich**, Sprache und Volkstum der Kaschuben. W: *Kampf um die Weichsel*. Hrsg. von E. Keyser, Stuttgart 1926, s. 55 – 68

289. \***Lorentz Friedrich**, Über die pommerellische Sprache bis zur Hälfte des 15. Jahrhunderts. – Berichte d. Russ. Abt. d. Kaiserl. Akad. D. Wiss. Z. Peterburg, 1905, Bd. 10, H. 3, s. 69 – 209

290. **Lorentz Friedrich**, Der Vampyr glaube bei den Kaschuben. – Deutsche Volksrat, 1920, Bd. 2, s. 593 – 594

291. **Lorentz Friedrich**, Welches Recht haben die Kaschuben Westpreussens auf diesen Namen? Ein Brief des Herrn Professor Koblischke in Warnsdorf und die Antwort darauf. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 182 – 191

292. **Lorentz Friedrich**, Zahl, Wohnsitze und Staatszugehörigkeit der Kaschuben. – Deutsche Volksrat, 1920, Bd. 2, s. 361 – 363

293. **Lorentz Friedrich**, Zum Heisternerster Dialekt. – Archiv für slavische Philologie, 1901, Bd. 23, s. 106 – 112

294. **Lorentz Friedrich**, Zur ältern kaschubischen Literatur. – Archiv für slavische Philologie, 1898, Bd. 20, s. 556 – 577

295. **Lullies H[ans]**, Landeskunde von Ost- und Westpreussen. Mit zwei Karten und einem Bilderanhang, 7. Aufl., Breslau: Hirt 1912, 80 s.  
Wyd. 1 – 1891; tu m.in. o Kaszubach

296. **Łebsk'i kosc'oł** = Die Lobscher Kirche, von Johannes [Jan] Patock. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1912, Bd. 2, H. 2(7), s. 93 – 94

297. **Łęgowski Józef**, Die neuesten arbeiten über die Kaschuben. – Blätter für Pommersche Volkskunde, 1899, H. 6, s. 93 – 95

298. **Łęgowski Józef**, Die Slovinzen im Kreise Stolpe, ihre Literatur und Sprache. – Baltische Studien. N.F., 1899, Bd. 3, s. 137 – 157

299. **Łęgowski Józef**, Die Sprache der baltischen Slawen. – Blätter für Pommersche Volkskunde, 1896, s. 81 – 89, 97 – 101, 113 – 115, 129 – 132

300. \***Maczulis Norbert**, Das Kaschubische Museum Kartuzy, Kartuzy: Muzeum Kaszubskie 1991

301. \***Majkowski Aleksander**, Das abenteuerliche Leben des Remus. Ein kaschubischer Spiegel, Köln; Wien: Böhlau Verlag 1988. (Schriften des Komitees der Bundesrepublik Deutschland zur Förderung der Slavischen Studien; Bd.10/1)

302. **Mankowski H[ermann]**, Fischerleben auf Hela. – Grenzboten, 1907, Bd. 66, s. 623 – 628

303. **Mankowski Hermann**, Die Halbinsel Hela, Danzig: A.W. Kafemann 1906, 69 s., il., mapy. (Norddeutsche Städte und Landschaften; 9)

304. **Mannhardt Wilhelm**, Sagen aus dem Kreise Karthaus. – Altpreu-  
sische Monatsschrift, 1866, Bd. 3, s. 323 – 333

305. **Manthey Franz**, Die Kaschuben. – Heimatbrief der Danziger Ka-  
tholiken, 1964, Jg. 15, Nr 8, s. 12

306. **Manthey Franz**, Die sogenannte „Jungkaschubische Bewegung“  
Heimatbrief der Danziger Katholiken, 1970, Jg. 21, Nr 3, s. 6 – 8

307. **Manthey Franz**, Von einem alten kaschubischen Adelsgeschlecht  
den „Swenconen“. - Heimatbrief der Danziger Katholiken, 1972, Jg. 23, Nr 4,  
s. 7 – 9

308. **Marquard**, Die See- und Küstenfischerei. W: *Hinterpommern*. Hrsg.  
von Kurt Cronau, Stettin 1929, s. 128 – 149, il., tab.

309. \***Meyer Kurt**, Geschichte der evangelischen Kirchengemeinde  
Bütow seit Einführung der Reformation bis zur Gegenwart, Butow (1929)

310. **Mitteilungen** des Vereins für kaschubische Volkskunde. Im Auftra-  
ge des Vereins hrsg. von F[riedrich] Lorentz und I[zydor] Gulgowski, 1908 –  
1910, Bd. 1, H. 1 – 5; 1910/1913, Bd. 2, H. 1 – 3 (6-8), Leipzig 1908 - 1913  
Od H. 7 red. I. Gulgowski

311. **Mülverstedt G. A.**, von, Die Wappen der von Wantoch-, von Gynz-,  
von Sty- und von Wrycz-Rekowski. – Mitteilungen des Vereins für kaschubi-  
sche Volkskunde, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 168 – 182, 1 tabl.

312. \***Neubecker Otfried**, Die kaschubischen Adelswappen beim en-  
glichen Heroldsamt registriert (Socha-Borzestowski). – Der Tappert, 1967,  
s. 9 – 12

313. **Neureiter Ferdinand**, Geschichte der kaschubischen Literatur. Ver-  
such einer zusammenfassenden Darstellung, München; O. Sagner 1978, 281,  
[3] s. (Slavistische Beiträge: Bd. 117)

Toż 2 wyd. – 1991

314. **Neureiter Ferdinand**, Die Kaschuben. – Mickiewicz-Blätter, 1968, Bd. 13, H. 39, s. 228 – 248

Zawiera też tłumaczenia na język niemiecki wierszy Aleksandra Majkowskiego, Jana Karnowskiego, Franciszka Sędzickiego, Leona Heyke, Jana Trepczyka, Stefana Bieszka, Leona Roppla, Józefa Ceynowy i Alojzego Nagla

315. **Neureiter Ferdinand**, Kaschubische Antologie, München: O. Sagner 1973, VIII, 281 s. (Slavistische Beiträge; Bd. 61)

316. **Neureiter Ferdinand**, Vom Menschenrecht der Kaschuben auf Erhaltung ihrer Muttersprache. – Das Menschenrecht (Wien), 1970, Bd. 25, Nr 3, s. 6 – 7

317. **Nitsch Kazimierz**, Reichte das kaschubische einst weiter nach Süden. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 191 – 194

318. **\*Noffke Arthur**, Das Völkchen der Kaschuben. Ein Stück ostpommerscher Volksgeschichte, Oldenborstel/Holst.: Selbstverlag 1988, 48 s.

319. **Nowack Walter**, Die Kaschuben im Kreise Bütow. – Ostdeutsche Monatshefte, 1933, Jg. 14, s. 70 – 73

320. **Nowack Walter**, Vom Wortschatz des Kaschubischen im Kreise Bütow (Pommern), Halle: Schroedel [1932], 24 s.

321. **Obst Ulrich**, Zur Geschichte der Kaschuben bis zum Ersten Weltkrieg. W: *Deutsche, Slawen und Balten. Aspekte des Zusammenlebens im Osten des Deutschen Reiches und in Ostmitteleuropa*. Hrsg. von Hans Hecker und Silke Spieler, Bonn 1989, s. 82 – 104

322. **Oldenburg Karl**, Eine Herbstfahrt im Paddelboot rund um den Leba-see [1926]. W: Heimatbuch Lauenburg/Pom., Gummersbach 1967, s. 49 - 57

323. **Olesch Reinhold**, Die deutsche Vorlage des ältesten kaschubisch-polnischen Gesangbuches. – Zeitschrift für slavische Philologie, 1952, Bd. 21, s. 296 – 307

324. **Olesch Reinhold**, Polnisch und kaschubisch *sobaka*. Ein Beitrag zur Wortgeschichte. – *Slavia Orientalis*, 1978, T. 27, nr 2, s. 191 – 195

325. **Olesch Reinhold**, Über den „kleinen polnischen Mundartenatlas“ und den „Sprachatlas des Kaschubischen und der banachbarten Dialekte“. – *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik*, 1970, Bd. 37, s. 75 – 87

326. **Oppen Dietrich**, von, Deutsche, Polen und Kaschuben in Westpreussen 1871 – 1914. – *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands*, 1955, Bd. 4, s. 157 – 223

327. Die **Ortsnamen** des Kirchspiels Heisternest. – *Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde*, 1908, Bd. 1, H. 2, s. 67

328. Die **Ortsnamen** des Kirchspiels Schwarzau. – *Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde*, 1908, H. 2, s. 67 – 68

329. Die **Ortsnamen** des Kirchspiels Strellin, von Jan Patock. – *Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde*, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 212

330. Die **Ortsnamen** des Kirchspiels Putzig, von L. [Friedrich Lorentz]. – *Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde*, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 213

331. **Ost- und Westpreussen**. Hrsg. Von Otto Weise, Stuttgart: A. Kröner 1966, LXIX, 284 s., il., mapy. (Handbuch der Historischen Städten)  
Tu m.in. o Kaszubach

332. **Osterroth H.**, von, Ferienerinnerungen an das Land am Sarbsker- und Lebasee. W: *Heimatbuch Lauenburg/Pom.*, Gummersbach 1967, s. 269 · 270

333. **Paschke Paul**, Aus der Kaschubei. – *Wanderer durch Ost und Westpreussen*, 1909, Jg. 6, s. 116 – 119, 150 – 154

334. **Paschke Paul**, Das Strelliner Laubenhaus. – *Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde*, 1912, Bd. 2, H. 2 (7), s. 75 – 78, il.

335. **Paschke Paul**, Zwei Tage im Reiche der Hel. W: *Die Provinz Westpreussen in Wort und Bild*, Tl. 2, Danzig 1912, s. 26 – 32

336. **Patock [Jan] Johannes**, „Krz z k” in der Vorstellung der Strelliner alter Leute. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 209 – 212

337. **Patock [Jan] Johannes**, Die Pflanzen im Kreislauf der Jahresfeste. Volksbrauch und Volksglaube aus der Kaschubei. – Deutsche wissenschaftliche Zeitschrift für Polen, 1936, H. 30, s. 163 – 176

338. **Pernin Karl**, Wanderungen durch die sogenannte Kassubei und die Tuchler Heide als Beiträge zur Landeskenntnis, Danzig: A.W. Kafemann 1886, XVIII, 208 s.

339. **Plonowani** – Ernteglückwunsch von Johannes [Jan] Patock. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1913, Bd. 2, H. 3 (8), s. 152 – 155, nuty

340. **Pohrt H.**, Karl Gottlieb von Anton und seine slawistischen Interessen. Neues aus dem Nachlass. W: *Beiträge zur Geschichte der Slavistik*, Berlin 1964, s. 325 – 346

341. **\*Polen**, Deutsche und Kaschuben [...] Alltag, Brauchtum und Volkskultur auf dem Gut Hochpaleschken in Westpreussen um 1900, Kassel 1997  
Eine Ausstellung des Brüder Grimm-Museums Kassel und des Herder-Instituts Marburg

342. **Popowska–Taborska Hanna**, Die Arbeiten am Sprachatlas des Kaschubischen und der Nachbardialekte. – Zeitschrift für Slawistik, 1961, Bd. 6, 1961, s. 109 – 114

343. **Popowska–Taborska Hanna**, Die Bedeutung peripherer Sprachgebiete für die etymologische Forschung (im Zusammenhang mit dem Projekt der Erarbeitung der Kaschubischen Etymologien). – Zeitschrift für Slawistik, 1979, Bd. 24, s. 100 – 104



344. **Preuss Hans**, Die Halbinsel Hela. W: *Die Provinz Westpreussen in Wort und Bild, Tl. 2*, Danzig 1912, s. 20- 26, il.

345. **Preuss Ulrich**, Zur Auswanderung aus dem Kreise Berent-Weichselland. – Mitteilungen des Westpreussischen Geschichtsvereins, 1943, Jg. 42, H. 1/2, s. 1 – 19

346. Die **Provinz Westpreussen** im Wort und Bild. Tl. 2: Heimatkundliches Lesebuch. Hrsg. von P. Gehrke i in., Danzig: A.W. Kafemann 1912, 514 s.

Rec. I. Gulgowski – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1912, Bd. 2, H. 2 (7), s. 108

347. **Prutz Hans**, Geschichte des Kreises Neustadt in Westpreussen, Danzig: A.W. Kafemann 1872, V, 239 s.

348. \***Puttkamer**, Die letzten Kassuben. – Unsere Heimat Ort, 1925, Bd. 3

349. \***Puttkamer Ellinor**, von, Geschichte des Geschlechts von Puttkamer, Neustadt/Aisch 1984

350. \***Puttkamer Ellinor**, von, Zur Geschichte des Slawentums im östlichen Hinterpommern. W: *Festschrift für Margarete Woltner zum 70. Geburtstag*, hrsg. von Peter Brang [i in.] Heidelberg 1967, s. 187 – 204

351. **Raab Harald**, Die Anfänge der slawistischen Studien im deutschen Ostseeraum unter besonders Berücksichtigung von Mecklenburg und Vorpommern. – Wissenschaftliche Zeitschrift der Ernst Moritz Arndt-Universität Greifswald; Gesellschafts- und sprachwissenschaftliche Reihe, 1955 – 1956, Nr 4-5, s. 339 - 402

352. **Rätzel** aus Sanddorf Kr[eis] Berent. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde , 1908, H. 1, s. 28 – 29, H. 2, s. 73 – 74

353. **Rätzel** aus Strellin Kr[eis] Putzig. Aufgezeichnet von Johannes [Jan] Patock. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 220

354. **Rätsel** aus Schwarzau, Kreis Putzig. Gesammelt von Johannes [Jan] Patock. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1912, Bd. 2, H. 1 (6), s. 51

355. **Rauch Georg**, Die Kassuben. Ein Beitrag zur Korridorfrage. – Baltische Monatsschrift, 1931, Bd. 62, s. 611 – 614

356. **Reformation** und Gegenreformation in der nördlichen Kaschubei. W: *Festschrift zur 350jährigen Jubelfeier des Evangelischen Gemeinde Bolschau-Bolszewo 1580 – 1930*, [Tczew ok. 1930], s. 3 – 6

357. **Renn Gerhard**, Die Bedeutung des Namens „Pommern“ und die Bezeichnungen für das heutige Pommern in der Geschichte, Greifswald: Universitätsverlag Ratsbuchhandlung L. Bamberg 1937, 113 s., mapy. (Greifswalder Abhandlungen zur Geschichte des Mittelalters; 8)

358. \***Reepel Martin**, Vom Höhenzug zur Wanderdüne. Fahrten durch Pommern, Stettin [vor 1920]

359. \***[Riedel Benjamin]**, Gut Gesell‘ und du musst wandern. Aus dem Reisetagebuche des wandernden Leinewebergesellen B[enjamin] R[iedel] 1803 – 1816. Bearb. und hrsg. von Friedrich Zollhoefer, Goslar 1938 [...] (Wanderungen u.a. im Raum Bütow)

360. **Roppel Leon**, Sechs Briefe von Friedrich Lorentz an Jan Karnowski. – Zeitschrift für Slawistik, 1970, Bd. 15, s. 409 – 413

361. **Roppel Leon**, Stefan Bieszk, ein kaschubischer Dichter. – Welt der Slaven, 1976, Bd. 21, H. 2, s. 138 – 143

362. **Rudolph Wolfgang**, Die Boote vom Garder und Leba-See. – Zeszyty Etnograficzne, 1961, T. 2, s. 53 – 62

363. **Rudolph Wolfgang**, Maritime und urbane Elemente in der Kultur der kaschubischen Küstendorfer um 1900. – Letopis. Jahresschrift des Institut für Sorbische Volksforschung. Reihe C, 1978, Nr 21, s. 85 – 102, il.

364. Der **Sackstein** bei Goschin [Sage]. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 1, s. 27

365. Die **Sage** vom Schlossberg bei Bendargau in Kreise Neustadt, von Klawikowski. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1913, Bd. 2, H. 2 (7), s. 147 – 149

366. \***Schall Hermann**, Baltische Sprachreste zwischen Elbe und Weichsel. – Forschungen und Fortschritte, 1962, Bd. 36, Nr 2, s. 56 – 60

367. \***Schall Hermann**, Die baltisch-slawische Sprachgemeinschaft zwischen Elbe und Weichsel. W: *VII International Kongress fur Namenforschung. Akten und Memoiren*, 2, Florenz 1963, s. 385 – 404

368. \***Scharnowske P.**, Zur Geschichte des Dorfes Wobesde. – Ostpommersche Heimat Beilage zur Zeitschrift für Ostpommern 1935, Bd. 48

369. \***Schleicher August**, Laut und Formenlehre der polabischen Sprache, Peterburg 1871

370. **Schleinitz W.**, Topographisch-statistische Beschreibung des Kreises Carthaus nebst Ortschafts-Verzeichniss. Nach amtlichen Quellen zusammengestellt [...], Danzig: [b.w.] 1880, 107 s.

371. **Schmid**, Ein Bauernmuseum in der Kassubei. – Wanderer durch Ost- und Westpreussen, 1906, Bd. 3, s. 189 – 190, il.  
Baudenkmäler in Altpreussen

372. **Schmid Bernhard**, Über altere Holzbauten in der Kaschubei. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1912, Bd. 2, H. 2 (7), s. 65 – 75, il.

373. **Schmid Bernhard**, Die westpreussische Dorfkirche. W: *Die Provinz Westpreussen in Wort und Bild*, Tl. 2, Danzig 1912, s. 239 – 245, il.

374. **Schmidt Friedrich Wilhelm Ferdinand**, Land und Leute von Westpreussen. – Zeitschrift für preussische Geschichte und Landeskunde, 1870, Bd. 7, s. 33 – 47, 189 – 229, 553 – 568, 610 – 624

Tu m.in. o Kaszubach

375. **Schmidt H.**, 25 Jahre Landwirtschaft in der Kaschubei, Danzig: Kloschies 1928, 31 s.

376. Die **Schmolsiner** Perikopen. Hrsg. von Friedhelm Hinze, Berlin: Akademie-Verlag 1967, XX, 176 s., facs. (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik; Nr 41)

377. **Schnippel E[mil]**, Fischermarken und Giebelkronen aus Hela. – Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins, 1904, H. 47, s. 253 – 279

378. Die **Schreibung** des Kaschubischen. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 1, s. 8 – 12

379. **Schuch H.**, Historische Nachrichten über die Landschaft um Berent und die Anfänge ihrer Germanisirung vornehmlich um 13. Jahrhundert. – Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins, 1883, H. 10, s. 57 – 118

Tu m.in. o Kaszubach

380. **Schultz Franz**, Geschichte des Kreises Neustadt und Putzig, Danzig: Danziger Allgemeinen Zeitung 1907, 716 s.

381. **Schultz Franz**, Geschichte des Kreises: Lauenburg in Pommern, Lauenburg: Badengoth 1912, IV, 480 s.

382. **Schulz Willi**, Wo kommen all die Kaschuben her? – Pommern. Kunst, Geschichte, Volkstum 1968, Bd. 6, H. 4, s. 29 – 34

383. **Schwandt Wilhelm**, Carthaus und die „Karthäuser Schweiz“, 2. Aufl., Danzig: A.W. Kafemann, 1913, XII, 160 s.

Wyd. 1 – Danzig 1903

384. **Schwandt Wilhelm**, Wegenkarte durch die kassubische Schweiz, Danzig: A.W. Kafemann 1904, 2 mapy

385. **Scinane** kane von Johannes [Jan] Patock. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 2, H. 1 (6), s. 52 – 56

386. **Seefried–Gulgowski Ernst**, Hausfleiss in der Kaschubei, Berlin: Deutsche Landbuchhandlung 1911, 40 s.

Toż 2 wyd. pt.: Landlicher Hausfleiss in der Kaschubei, Berlin 1914

387. \***Seefried–Gulgowski Ernst**, Die Pflanzenwelt in kaschubischen Volksglauben. – Das Land, 1910, Bd. 18, Nr 22

388. **Seefried–Gulgowski Ernst**, Von einem unbekanntem Volke in Deutschland. Ein Beitrag zur Volks- und Landeskunde der Kaschubei., Berlin: Deutsche Landbuchhandlung 1911, 228 s.

Rec. I. Gulgowski – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1912, Bd. 2, H. 2(7), s. 106. – Rec. B. Schmid. – Mitteilungen des Westpreussischen Geschichtsvereins, 1911, Jg. 10, Nr 2, s. 48

389. **Seeger**, Hela. Geschichtliches über seine Vergangenheit und seine Bewohner und Kulturgeschichtliches über seine Fischerei und seine Fischermarken, Berlin: Moeser 1910, 25 s.

Odb. z: Mitteilungen des Deutschen Seefischerei-Vereins 1910 Nr 4, s. 95 - 119. – Rec. F. Lorentz – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 2, H. 1(6), s. 58 – 59

390. \***Sellke Gerhard**, Die Gründung von Schulen im Landkreise Stolp. – Pommersche Blätter (Stettin), 1938, Bd. 63, s. 235 – 237

391. **Skibicki Monika**, Die kaschubischer Sprachatlas. – Zeitschrift für Ostforschung, 1967, Jg. 16, s. 119 – 121

392. **Spottereien** auf den Lusiner Dialekt. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 1, s. 29

393. **Spottverse** der Schwornigatzer auf die Gross-Chelmer und umgekehrt. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 1, s. 29 – 30

394. **Sprichwörter** aus Chmielno Kr[eis] Karthaus gesammelt von Max Pintus. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 1, s. 27 – 28; 1908, Bd. 1, H. 2, s. 71 – 73, 1909, Bd. 1, H. 3, s. 101 – 102

395. **Sprichwörter** und sprichwörtliche Redensarten aus Strellin Kr[eis] Putzig gesammelt von Johannes [Jan] Patock. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 217 – 219

396. **Sprichwörter** und sprichwörtliche Redensarten aus Schwarzau Kr[eis] Putzig gesammelt von Johannes [Jan] Patock. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 2, H. 1 (6), s. 49 – 51

397. **Sprichwörter** und sprichwörtliche Redensarten aus Strellin Kr[eis] Putzig gesammelt von Johannes [Jan] Patock. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1912, Bd. 2, H. 2 (7), s. 90 – 91

398. **Statistische** Darstellung des Berenter Kreises im Regierungsbezirk Danzig mit Berücksichtigung der Geschichte, Physiographie etc. Nebst dem Wissenwerthesten aus sämtlichen Verwaltungszweigen, Berent: [b.w.] 1863, 102 s.

399. **Stielow August**], Die Freimaurerei in Volksglauben der Kaschuben. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 2, H. 1 (6), s. 39 – 45

400. **Szukalski Jerzy**, Kaschubische Landschaften. Ökologischer Informatior, Gdynia: „Arkanum” 1994, 24, [2] s., 11 tabl., il.

401. \***Ślaski Kazimierz**, Volkstumswandel in Pommern vom 12. Bis zum 20. Jahrhundert. W: *Ślaski K., Beiträge zur Geschichte Pommerns und Pomerellens*, Dortmund 1987, s. 94 – 109

402. **Śliziński Jerzy**, Einiges über die Lebaer Slovinzen. – Zeitschrift für Slawistik, 1960, Bd. 5, s. 80 – 86

403. **Tetzner [Franz]**, Die Brautwerbung der Balten und Westslawen. – Volkskundliche Streifzüge a.d. Ostgrenze Deutschlands. – Globus, 1910, Bd. 98, s. 154 – 158, 170 – 174

404. **Tetzner Franz**, In der Kaschubei. – Zeitschrift aus allen Weltteilen, 1897, H. 10 – 11

405. **Tetzner Franz**, Die Kaschuben am Lebasee. – Globus, 1896, Bd. 70, H. 15 – 18

Toż w odbitce

406. **Tetzner Franz**, Das kaschubische Sprachgebiet. – Münchner Allgemeinen Zeitung, 1896, Beilage Nr 220

407. **Tetzner Franz**, Die Klucken. – Münchner Allgemeinen Zeitung, 1896, Beilage Nr 188 – 190

408. **Tetzner Franz**, Die letzte Slaweninsel in Pommern. – Leipziger Zeitung. Wissenschaftliche Beilage, 1897, s. 127

409. **Tetzner Franz**, Die Slawen in Deutschland, Beiträge zur Volkskunde der Preussen, Littauer und Letten, der Masuren und Philipponen, der Tschechen, Mährer und Serben, Polaben und Slovinzen, Kaschuben und Polen, Braunschweig: Vieweg 1902, XX, 520 s.

410. **Tetzner Franz**, Die Slovinzen und Lebakaschuben. Land und Leute, Haus und Hof, Sitten und Gebräuche, Sprache und Literatur im östlichen Hinterpommern, Berlin: E. Felber 1899, VIII, 272 s., 44 tabl.

411. **Tetzner Franz**, Die Virchenziner Eide. – Baltische Studien, N.F. 1903, Bd. 7, s. 75 – 88

412. \***Tetzner Franz**, Ein wiedergefundenes slowinzisches Buch. – Beilage zur Allgemeinen Zeitung, 1897

413. **Teuchert Hermann**, Deutsch-pomoranische Sprachberührung. W: *Slawisch-deutsche Wechselbeziehungen in Sprache, Literatur und Kultur*, Berlin 1969, s. 244 - 251

414. **Teuchert Hermann**, Meklenburgisch Lüüunge „Lichtschein“ – pomoranisch usw. łuna. – *Zeitschrift für Slawistik*, 1967, Bd. 12, s. 505 – 506

415. **Topolińska Zuzanna**, Die hypotaktischen Funktionen von kiej und jak in kaschubischen Dialekten. – *Zeitschrift für Slawistik*. 1965, Bd. 10, s. 177 – 184

416. \***Topolińska Zuzanna**, Die Reflexe der Kontraktionslängen im polnisch-pomoranischen Nominalparadigma. – *Annali. Istituto Universitario Orientale di Napoli. Sezione slava*, 1963, T. 6, s. 41 – 49

417. **Topolińska Zuzanna**, Zu Fragen des kaschubischen Vokalismus. *Zeitschrift für Slawistik*, 1960, Bd. 5, s.161 – 170

418. \***Topolińska Zuzanna**, Zur Konkurrenz der Satzmodelle widzę: ja widzę (V:NV) in kaschubischen Dialekten. – *Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt-Universität zu Berlin*, 1967, Bd. 16, s. 701 – 704

419. **Torbiönson Tore**, Die gemeinslavische Liquidametathese, Uppsala: Akademische Buchhandlung 1901, III, 107 s.

Tu m.in. o gwarze kaszubskiej

420. **Trautmann Reinhold**, Das ostseeslavische Sprachgebiet und seine Ortsnamen. – *Zeitschrift für slavische Philologie*, 1897, Bd. 19, s. 279

421. **Trautmann Reinhold**, Die slavischen Völker und Sprache. Eine Einführung in die Slawistik, Göttingen: Vandenhoeck u. Ruprecht 1947, 173 s.

422. **Treichel [Alexander]**, Anfertigung von Schnupftaback als Hausindustrie in der Kaschubei. – *Schriften der Naturforschenden Gesellschaft in Danzig*, 1896, H. 2.

423. **Treichel Alexander**, Bauer und Wohnung im Kreise Deutsch-Krone. – *Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie*, 1888, s. 292 – 295



424. **Treichel Alexander**, Die Hochzeit in der Cassubei. – Verhandlungen des Berliner Vereins für Anthropologie, 1896, s. 366 - 368

425. **Treichel Alexander**, Die kaschubischen Heimatsagen. Einleitung, Treichels Biographie und Auswahl der Sagen Norbert Maczulis. Kartuzy: Muzeum Kaszubskie 1996, 36, [3] s., il.

426. **Treichel [Alexander]**, Sagen. – Zeitschrift des historischen Vereins für den Regierungsbezirk Marienwerder, 1893, H. 31, s. 29 – 73; 1897, H. 35, s. 81 – 96; 1899, H. 37, s. 7 – 23; 1900, H. 38, s. 39 – 43

427. **Treichel Alexander**, Sagensteine aus Westpreussen und Pommern. – Zeitschrift des historischen Vereins für den Regierungsbezirk Marienwerder, 1883, H. 9, s. 56 – 70, 1884, H. 14, s. 46 – 49; 1886, H. 20, s. 65 – 72; 1889, H. 23, s. 18 – 23

428. **Treichel Alexander**, Schwänke und Streiche aus Westpreussen. – Zeitschrift für Volkskunde, 1889, Bd. 1, s. 427 – 429, 473 – 476

429. **Treichel Alexander**, Steinsagen. – Zeitschrift des historischen Vereins für den Regierungsbezirk Marienwerder, 1893, H. 31, s. 1 – 15

430. **Treichel Alexander**, Das Tolltäfelchen aus Wahlendorf Kr[eis] Neustadt Westpr[eußen]. – Zeitschrift für Ethnologie 1880, Bd. 12: Verhandlungen, s. 42 – 47, 276 – 284

431. **Treichel Alexander**, Volkslieder und Volksreime aus Westpreussen. Danzig: T. Bertling 1895, VIII, 174 s.  
Toż przedruk – Hannover 1972

432. **Tschirner Hans**, Kaschubische Volkskunst. – Der Westpreusse, 1951, Jg. 3, Nr 1, s. 5

433. **\*Vallentin Wilhelm**, Wanderfahren von Lauenburg i. Pommern durchs blaue Ländchen und seine Nachbargebiete, Lauenburg/Pom. 1913

434. **Verein** für kaschubische Volkskunde. Vereinsnachrichten. Hrsg. von I[zydor] Gulgowski. Jg. 1908 – 1912, Nr 1 – 12

435. Ein **vergessens** Deutsches Land. – Tägliche Rundschau (Berlin) 1907, Beilage Nr 249

436. **Verschiedene** Aberglauben aus Ciessau, Kr[eis] Neustadt. Gesammelt von Friedrich Lorentz. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1909, Bd. 1, H. 3, s. 103 – 104

437. **Verschiedene** Aberglauben aus Linde, Kr[eis] Neustadt. Gesammelt von E. Bitschkowski. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 221

438. **Verschiedene** Redensarten aus der Neustadter Gegend. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1909, Bd. 1, H. 3, s. 102

439. **Volkslied** mit Melodie aus Sanddorf Kr[eis] Berent (Lipa, lipa, lipanezka...). Aufgezeichnet von I[zydor] Gulgowski. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 1, s. 25 – 27

440. **Volkslied** mit Melodie aus Sanddorf Kr[eis] Berent (A ti ptaszku skovrunaszku...). Aufgezeichnet von I[zydor] Gulgowski. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 2, s. 68 – 69

441. **Volkslied** mit Melodie aus Strellin Kr[eis] Putzig (Na ti str ne jez reczka...). Aufgezeichnet von Johannes [Jan] Patock. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 1, H. 5, s. 214

442. **Volkslied** mit Melodie aus Strellin Kr[eis] Putzig (W lese debina...). Aufgezeichnet von Johannes [Jan] Patock. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde. 1910, Bd. 1, H. 5, s. 214 – 215

443. **Volkslied** mit Melodie aus Strellin Kr[eis] Putzig (Ach gdzie Janku jedzesz?) von Johannes [Jan] Patock. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1912, Bd. 2, H. 2 (7), s. 101 – 102

444. **Volkslieder** und Volksreime aus Westpreussen. Gesammelt von Alexander Treichel, Danzig: T. Bertling 1895, 174 s.

Rec. I. Gulgowski – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1912, Bd. 2, H. 2(7), s. 107

445. **Vollack Manfred**, Die Kaschuben und der Nordosten des Kreises. W: *Der Kreis Schlochau. Erarb. und zsgest. von Manfred Vollack und Heinrich Lemke*, Kiel 1974, s. 260 – 263

446. **Vondrak Wenzel**, Vergleichende slavische Grammatik. Bd. 1: Lautlehre und Stammbildungslehre; Bd. 2: Formenlehre und Syntax, Göttingen: Vandenhoeck u. Ruprecht, 1906 – 1908, X, 532 s. + XV, 548 s. (Göttinger Sammlung Indogermanischen Grammatiken)

Tu m.in. o języku kaszubskim

447. **Vondrak Wenzel**, Zur Liquidamentathese im Slavischen. – Archiv für slavische Philologie, 1903, Bd. 25, H. 2

448. **Wachtel** und Wachtelkönig von Johannes [Jan] Patock. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 2, H. 1(6), s. 49

449. **Wannow Marianne**, Die Kaschuben. Ein Wegweiser auf den Spuren der Forschungsreise des russischen Gelehrten Alexander Hilferding im Sommer 1856 mit einem Nachwort über die Heimat der Kaschuben, die Entwicklung ihres regionalen Bewusstseins und die Bewahrung der Rechte ihres kleineren Vaterlandes in einer grösseren Region, Danzig: Instytut Kaszubski w Gdańsku, 1999, s. 15 – 233

Współwydane z tłumaczeniem polskim: Wannow Marianne, Kaszubi. Przewodnik śladami podróży badawczej rosyjskiego uczonego Aleksandra Hilferdinga latem 1856 roku opatrzonej posłowiem traktującym o małej ojczyźnie Kaszubów, rozwoju ich świadomości regionalnej oraz ochrony praw ich małej ojczyzny w dużym regionie, Gdańsk 1999

450. **Was wir wollen** [art. wstępny]. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 1, s. 1 – 7

451. **Waschinski E[mil]**, Krz z k in der Vorstellung der Strelliner alten Leute. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1910, Bd. 2, H. 1 (6), s. 36 – 37

452. \***Waschinski Emil**, Das Schulwesen der Lande Lauenburg und Bütow. – Zeitschrift für Geschichte der Erziehung und des Unterrichts (Berlin), 1914, Bd. 4

453. **Wasmer Max**, Friedrich Lorentz. – Zeitschrift für slavische Philologie, 1937, Bd. 14, s. 241 – 251  
Zawiera też bibliografię prac Lorentza

454. **Wende Lothar**, Die Kaschuben und die Kaschubei. – Wanderer durch Ost- und Westpreussen, 1911, [Bd.] 8, s. 32 – 34, il.

455. **Wiederbelebung** des kaschubischen Schrifttums. (Auszug aus „Slovansky prehled“, Prag Jg. 43, 1957, s. 280). – Wissenschaftliche Dienst für Ost- und Mitteleuropa, 1957, Bd. 7, s. 356 – 357

456. **Wie** Chmielno seinen Namen erhielt [Sage]. – Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde, 1908, Bd. 1, H. 2, s. 70

457. **Wienkowski G.**, von, Die pommerschen Kaschuben. – Mitteilungen der geographischen Gesellschaft in Wien, 1885, s. 537 – 555

458. **Wijk N[ikolaas]**, van, Zur nordkaschubischer Polytonie. – Zeitschrift für slavische Philologie, 1940, Bd. 17, s. 34 – 42

459. **Winguth E[rich]**, Kaschubisch als Kirchensprache. – Blätter für Kirchengeschichte Pommerns, 1934, Bd. 12, s. 3 – 16

460. \***Winter R.**, Einige slawische Entlehnungen in den niederdeutschen Mundarten des ehem. Hinterpommern. – Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Rostock, Gesellschafts- und sprachwissenschaftliche Reihe, 1961, Nr 10

461. **Wobesser**, von, Etwas von dem Wohnsitz der Cassuben in Pommern. – Büschings Wöchentliche Nachrichten, 1779 [druck 1780], Jg. 7, s. 181 – 183

462. **Wolandt Gerd**, Majkowski in Deutschland. W: *Kaszubszczyzna w świecie. Materiały z konferencji naukowej, Jastrzębia Góra, 1 – 2 X 1993*, Wejherowo 1994, s. 58 – 67

463. **Wolff [W.]**, Der Kreis Bütow nach dem Weltkriege. W: *Hinterpommern. Hrsg. von Kurt Cronau*, Stettin 1929, s. 331 - 342, il.

464. **Wolff W.**, Wie die Kaschubei entstand. W: *Die Provinz Westpreussen in Wort und Bild, Tl. 2*, Danzig 1912, s. 124 – 136. il., mapa

465. **Wunsche Hermann**, Studien auf der Halbinsel Hela, Leipzig: [b.w.] 1904, (Dresden: C. Heinrich), 79 s., 6 tabl. kol.  
Diss.

466. **Zieniukowa J[adwiga]**, Die Sprache des „Altkaschubischen Gesangbuches und der „Schmolsiner Perikopen“. – *Zeitschrift für Slawistik*, 1969, Bd. 14, s. 77 – 85

467. **Zur Sage vom „Sackstein“ bei Goschin** von Paul Paschke. – *Mitteilungen des Vereins für kaschubische Volkskunde*, 1912, Bd. 2, H. 2(7), s. 91 - 92